

10

Slavni ljudi grada Rima

Izbor iz Lomonda.

Preveo:
Davorin Križ.

Tuzla 1930.

Izdanje povlaštene knjižare G. Kamenjašević.

Stamparija R. Sekulić, Tuzla.

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA

12

Slavni ljudi grada Rima

Izbor iz Lomonda.

Preveo:
Davorin Križ.

Tuzla 1930.

Izdanje povlaštene knjižare G. Kamenjašević.

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "MIRKO ŠUŠIĆ" TUZLA

SLAVNI LJUDI GRADA RIMA OD ROMULA DO AUGUSTA

I. POČETAK RIMSKE DRŽAVE.

1. Proka, albanski kralj, imao je dva sina: Numitora i Amulija. Numitoru, koji bijaše stariji, ostavi kraljevstvo, ali Amulije prognavši brata zavlada sam i da ga liši potomstva, učini njegovu kćerku Reju Silviju sveštenicom Vestinom, koja ipak porodi blizance Romula i Rema. Kad je to doznao Amulije, baci nju u okove, a mališane stavi u korito i baci ih u Tiber, koji se je tada bio slučajno razlio preko obala. Kad je voda opala, ostavi ih na suhu. U to vrijeme bile su u ovim krajevima ogromne pustinje. Na plač djece dotrči, kako se pripovijeda, vučica, obliže ih, primakne njihovim ustima dojke i bila im je kao majka.

2. Kad se je vučica mališanima češće povraćala kao svojim mladim vučićima, opazi to Faustul, kraljevski pastir, te ih ponese u kolibu i dade ih svojoj ženi Akci Laurenciji da ih odgaja. Oni su odrasli među pastirima i jačali su najprije svoju snagu bojnim igrama, zatim su počeli obilaziti u lovu planine i suzbijati razbojнике od grabeža stada. Na njih su zato vrebali razbojnici, od kojih bude uhvaćen Rem, a Romul se silom obranio. Faustul natjeran nuždom otkrije tada Romulu, ko je njegov otac, a ko majka. Romul odmah naruža pastire i pohita u Albu.

3. Međutim su doveli razbojnici Rema Amuliju optužujući ga, da je tobože običavao navaljivati na Numitorova stada. Kralj je stoga predao Rema Numitoru na smrtnu kaznu. Numitor posmatrajući mladićevo lice ubrzo je upoznao u njemu svoga unuka. Rem je naime bio vrlo sličan ertama lica majci, a njegova dob slagala se s vremenom kada je bio izložen. Dok je to uznemirivalo dušu Numitorovu, iznenada dođe Romul, ubije Amulija, a djeda Numitora postavi opet na prijesto.

4. Poslije su sagradili Romul i Rem grad na onom istom mjestu gdje su bili izloženi i odgojeni, ali je među njima nastala svađa, koji će od njih dati gradu ime i njime upravljati. Poslužili su se auspicijem. Rem je prvi vidio 6 jastreba, a Romul poslije, ali 12. Tako je ostao pobjednik augurijem Romul, koji je grad nazvao Rimom, i da ga prije učvrsti zakonima nego zidinama, naredio je da niko ne smije prekoračiti nasip. Rem ga preskoči ismijavajući se tome, a Romul ga rasrđen ubije grdeći ga ovim riječima: „Tako neka svakoga stigne nesreća koji god preskoči moje zidine.“ Tako se Romul sam domogao vlasti.

II. ROMUL, PRVI RIMSKI KRALJ.

1. Romul je napravio više sliku grada nego pravi grad: nije bilo stanovnika. U blizini bio je gaj koji učini utočištem. Ovamo je odmah pribjeglo mnoštvo razbojnika i pastira. Budući da ni on sam kao i narod ne imadahu žena, pošalje poslanike susjednim narodima, da s njime uglave savez i ženidbu. Poslanstvo nije nigdje prijazno saslušano, nego je dodana i sprdnja: „Zašto niste otvorili utočište i ženama? To bi bilo jednako ženidbi“. Romul

krijući bol u svom srcu priredi igre i zapovjedi da se susjedima napravi (priredi) jedna pretstava. Mnogi su došli od želje da vide novi grad, a najviše Sabini sa ženama i djecom. Kad je došlo vrijeme prikazivanja i onamo bile uprte oči i misli, ugrabljene su na dani znak (djevice) žene. To je bio odmah povod ratovima.

2. Sabini su preduzeli rat protiv Rimljana zbog otetih žena. Kad su se približavali Rimu, našli su djevojku Tarpeju, koja je bila sašla da zagradi vode Njezin otac upravljao je rimskom tvrđavom. Tito Tacije, vođa Sabina, dade Tarpeji da izabere dar ako dovede njegovu vojsku na Kapitol. Ona zatraži ono što Sabini nose na lijevoj ruci, naime prstenje i grivne (narukvice). On joj to lukavo obeća, a Tarpeja dovede Sabine u tvrđavu, gdje ju Tacije dade zatrpati štitovima, jer su na lijevoj ruci imali i štito-ve. Tako je brzo kažnjena bezbožna izdaja.

3. Romul pođe na Tacija i zametne boj na onom mjestu, gdje je sada rimski Trg. U prvoj navalj pade hrabro se boreći među Rimljanima znamenit muž po imenu Hostilije. Rimljanj prestrašeni njegovim padom počеше bježati. Sabini su već vikali: „Pobije, dili smo vjerolomne gostoprince, neratoborne neprijatelje, Oni sada znaju da je sasvim drugačije otimati žene, nego boriti se sa junacima“. Tada Romul podigne oružje k nebu i zavjetova Jupiteru hram-a vojska se odupre ili slučajem ili božjom pomoći Tako se boj počē iznova, ali ugrabljene žene usudile su se raspuštene kose srnuti među strijele moleći na jednoj strani oceve, a na drugoj muževe, te ih predobiju za mir.

4. Romul je sklopio savez s Tacijem i primio Sabine u grad. Među starijim ljudima izabere njih sto-

tinu, da po njihovom savjetu sve radi, koje poradi starosti nazove senatorima. Osnovao je tri centurije vitezova, a narod razdijelio u 30 kurija. Kad je nakon toga uređenja pregledavao vojsku kod bare Kapre, nastala je iznenada oluja s velikim praskom i grmljavinom, a Romul iščeznu ispred očiju. Općenito se vjerovalo da je otišao bogovima, što je potvrdio Prokul, plemeniti muž. Kad je naime nastala svađa između patricija i običnog naroda, pođe on u skupštinu i pod zakletvom potvrdi, da je vidio Romula u veličanstvenijem obliku, nego što je prije bio i da on zapovijeda da se kane razmirica i da njeguju hrabrost (vrlinu). Tako su Romula štovali kao boga i prozvali ga Kvirinom.

III. NUMA POMPILIJE, DRUGI RIMSKI KRALJ.

1. Romula je naslijedio Numa Pompilije, muž čuvene pravednosti i zdušnosti. On je pozvan iz sabinskog grada Kurija. Kad je došao u Rim uredio je vrlo mnoge svetkovine, da ublaži divlji narod pobožnošću. Posvetio je žrtvenik božici Vesti i dao je djevicama da čuvaju na žrtveniku vječitu vatru. Izabrao je svećenika Jupitrova flamina i ukrasio ga osobitom odjećom i kurulskom stolicom. Izabrao je dvanaest Salija, Martovih svećenika, koji su one svete štitove, zaloge državne vlasti, za koje su držali da su pali s neba, običavali nositi po gradu pjevajući i skačući po obredu. Godinu je razdijelio na 12 mjeseci prema kretanju mjeseca, ustanovio je nesudbene i sudbene dane. Sagradio je hram (vrata) dvostrukom Janu, da bude objavitelj mira i rata: jer otvoren označivao je, da je država pod oružjem (u ratu), zatvoren pak da su svi narodi pokoreni.

2. Numa je izdao i mnoge korisne zakone. Da pribavi što veći ugled svojim ustanovama, pričinjao se kao da ima noćne dogovore s božicom Egerijom i da on sve čini po njezinoj opomeni. Bio je ovdje gaj, koji u sredini natapaše vrelo nepresušnom vodom. Ovamo je Numa često zalazio bez svjedoka, kao na sastanak s božicom. Nadahnuo je pobožnošću duše svih ljudi tako, da je isto tako vezala građane zadana riječ i zakletva, kao i strah pred zakonima i kaznama. Nikakav rat doduše nije vodio, ali nije manje koristio državi od Romula. Umro je od bolesti i sahranjen je na brdu Janikulu. Tako su redom dva kralja povećali državu, onaj u ratu a ovaj u miru. Romul je vladao trideset i sedam godina, a Numa četrdeset i tri.

IV. TULO HOSTILIJE, TRECI RIMSKI KRALJ.

1. Poslije smrti Numine izabran je za kralja Tulo Hostilije. Ovaj je bio ne samo vrlo različit od predašnjeg kralja, nego je bio i ratoborniji od Romula. Za njegova vladanja nastao je rat između Albanaca i Rimljana. Vođe Fufecije i Hostilije odlučile su se rat završi borbom nekolicine. Kod Rimljana su bili tri brata (trojci) Horaciji a kod Albanaca trojci Kurijaciji. S ovima se dogovore kraljevi, da se svaki za svoju domovinu pobije mačem (oružjem). Sklopili su ugovor s uvjetom: na kojoj strani bude pobjeda, biće ondje i vlast. Učinivši ugovor late se braća oružja i iziđu u sredinu između dva bojna reda. Sa obje strane utaborile su se dvije vojske. Na dani znak navale oružjem ogorčeno po tri mladića, praćeni oduševljenjem velikih vojska.

2. Čim je kod prve navale zazveketalu oružje,

obuze golemi strah gledaoce. Sukobivši se zatim padose odmah dva Rimljanina jedan preko drugoga izdišući. Na njihov pad poviče od veselja albanska vojska, a Rimljane ostavi gotovo svaka nada. Jednoga Horiacija opkoliše tri Kurijacija. Premda je on bio neozlijeđen, dao se tobože u bijeg, jer nije bio ravan trojici, da može navaliti na pojedine, kad ga budu progonili u razmacima. Već je bio napravio neki razmak od onog mjesta, gdje su se borili, kad opazi nedaleko sebe obaziraći se natrag jednoga Kurijacija. Na nj se povрати velikom navalom i, dok je albanska vojska dovikivala Kurijacijima da pomognu bratu, već ga je bio Horacije ubio. Drugoga je ubio prije nego što je treći mogao stići.

3. Preostali su sad još pojedini, ali nadom i i snagama nejednaki. Jedan je bio neozlijeđen od mača i ponosit zbog dvostruke pobjede, a drugi je vukao tijelo iznemoglo od rane i trčanja. To i nije bio boj! Rimljanin kličući smakne Kurijacija, koji je nespretno držao oružje i oplijeni ga dok je ležao. Rimljani prime Horacija radujući se i čestitajući mu te ga odvedu kući. Prvi je išao Horacije noseći pred sobom plijen troje braće. Njega sretne na putu sestra, koja je bila zaručena sa jednim od Kurijacija; prepoznavši na ramenima svoga brata zaručnikov plašt, koji je bila sama napravila, stane plakati i razvezivati kosu. Sestrino jadikovanje dirne srce žestoka mladića kraj tolikog opšteg veselja: trgne (povuče) mač i probode djevojku grdeći je ovim riječima: „Idi odavle sa svojom nezrelom ljubavi zaručniku, jer si zaboravila braću i domovinu. Tako neka pogine svaka Rimljanka, koja god bude žalila neprijatelja“.

4. Patricijima i prostom narodu učini se ovaj čin okrutnim, stoga pozovu Horacija pred sud, gdje bude

od sudaca osuđen. Već je bio došao liktor i htio mu baciti zamku oko vrata. Tada se Horacije pozove na narod. Međutim je stari Horacijev otac izjavljivao, da je njegova kći s pravom ubijena; on zagrlji sina i pokazujući na plijen Kurijacija molio je narod, da ga ne liši djece. Narod nije podnio suza očevih te je riješio mladića više zbog udivljenja nad hrabrošću, nego radi pravičnosti. Da ipak javno opere zločin otac obavi neke žrtve, položi preko puta gredu i pošalje sina zastrte glave, kao pod jaram. Ta je greda nazvana sestrinskom.

5. Nije dugo potrajao albanski mir, jer je Fufecije, albanski vođa, nagovorio Vejane protiv Rimljana, da popravi stvar, kad je opazio, da je omražen kod sugrađana, što je završio rat u jednoj borbi između nekolicine ljudi. Sam pozvan od Tula u pomoć povede bojni red na brežuljak, da pričekaja boju sreću i da se po njoj ravna. Kad je to Tulo uvidio povikao je glasno, da to Fufecije čini po njegovoj zapovijedi, da neprijatelj bude opkoljen s leđa. Kad su to čuli neprijatelji, prestraše se te budu nadvladani. Sutradan, kad je Fufecije došao Tulu na čestitanje, bude po njegovoj zapovijedi svezan za četveropreg i rastrgan. Tulo je poslije razorio Albu zbog nevjere njihovih vođa i zapovjedio da Albanci prijeđu u Rim.

6. Rim se je međutim proširio iza propasti Albe; podvostručen je broj građana; brdo Celij dodano je gradu, i da bude što brojnije nastanjen, uzeo ga za sjedište kraljevskog dvora i ondje je poslije stanovao. Ponosit zbog pouzdanja u povećane sile navijesti Sabinima rat. Nastala je tada kuga, ali ipak nije bilo mira. Vjerovao je ratoborni kralj, da su zdravija tjelesa mladića u ratu nego u miru; ali i on sam

padne u dugotrajnu bolest i zajedno s tijelom slomljen je tada njegov žestoki duh; poslije se nije ničim drugim bavio nego žrtvama, Spominju da je Tulo udaren gromom i zajedno s kućom izgorio. Tulo je kraljevao velikom ratnom slavom trideset i dvije godine.

V. ANKO MARCIJE, ČETVRTI RIMSKI KRALJ.

1. Poslije smrti Tulove izabrao je narod za kralja Anka Marcija. Unuk Nume Pompilija, Anko Marcije bijaše pravednošću i zdušnošću sličan djedu. U ono doba uzobijestiše se Latini, s kojima je bio sklopljen savez za vladanja Tulova, i provališe na rimsko zemljište. Anko je, prije nego im je navijestio rat, poslao poslanika, da zadraži od njih zadovoljstinu; taj su običaj zadržali potomci. To se događalo na ovaj način: kad je poslanik došao do granica onih od kojih bi tražio zadovoljstinu, reče povezane glave „Čuj me, Jupitre, čujte me međe ovoga naroda. Ja sam zvanični vijesnik naroda rimskog, vjerujte mojim riječima.“ Zatim izloži zahtjeve. Ako mu ne dade ono što zatraži, baci koplje u neprijateljsku zemlju i tako navijesti rat. Poslanik, koga pošalju u takvoj stvari, naziva se fecijal, a način naviještanja rata fecijalno pravo.

2. Latini su obijesno odgovorili rimskom poslaniku, kad je tražio zadovoljstinu, stoga im ovim načinom navijeste rat. Anko skupi vojsku i pođe te potuče Latine, razori gradove, a građane povede u Rim. Budući da su se kod velikog mnoštva ljudi događali potajni zločini, sagradi Anko zatvor (tamnicu) u sredini grada na strah drskosti, koja se tako raširila. Kamenim zidom opkoli grad, a brdo Janikul

spoji sa gradom mostom Sublicijem (drvenim) načinjenim na Tiberu. Pošto je posyršavao i mnoge druge stvari u malo godina, umro je preranom smrću, te se nije mogao odlikovati kao kralj, kako se moglo očekivati.

VI. L. TARKVINIJE PRISKO, PETI RIMSKI KRALJ.

1. Za vladanja Ankova pošao je L. Tarkvinije sa ženom i imetkom iz grada Tarkvinija i naselio se u Rimu. O tome se priča ovo: njemu je naime na dolasku orao oteo šešir i leteći nad kolima, na kojim je sjedio Tarkvinije, s velikim šumom opet ga zgodno postavio na glavu, a zatim odletio u visine. Njegova žena Tanakvil, vješta gatanju, prorekla mu je kraljevsku vlast. Ona zagrlila muža i reče mu neka se uzvišenom nada. S ovim nadama i mislima ušli su u grad i pribavili si ondje stan. Tarkvinije je stekao novcem i radljivošću ugled, što više i priateljstvo kralja Anka, koji ga postavi za skrbnika svojoj djeci, a on preuzme kraljevsku vlast, kojom je tako vladao kao da ju je s pravom stekao.

2. Tarkvinije Prisko ratovao je sa Sabinima. U tom ratu povećao je broj konjičkih centurija, ali ime nije mogao promijeniti prestrašen, kako kažu, ugledom Akcija Navija. Akcije, čuveni augur u to vrijeme, rekao je da se to ne smije dogoditi, ako ne bude odobreno gatanjem po lijetu ptica. Rasrdeni kralj, da iskuša njegovu umjetnost, upitao je da li se može dogoditi ono što je zamislio. Akcije mu je odgovorio nakon augurija (gatanja po lijetu ptica) da se to može dogoditi. „Ta ja sam, reče kralj, o tom razmišljao, mogu li britvom onaj brus prerezati“. „Možeš dakle“ reče augur i kaže se, da ga je prerezao. Tarkvinije je pobijedio Sabine i obdario je sina od

13 godina togom i zlatnom kutijom, što je probo neprijatelja u boju. Od toga vremena bili su to znakovi odličnih dječaka.

3. Preostala su još dva Ankova sina, koji su teško podnosili, što im je oteto očinsko kraljestvo te spremiše kralju zasjedu. Između pastira izaberu dva najsrčanija da izvedu zločin. Oni su vikali u u predvorju kraljevske palate u tobožnjoj svadi. Kad je njihova vika doprla u samu palatu, budu pozvani te pođu kralju. Najprije su počeli zajedno obojica glasno kričati i kao za okladu jedan drugog nadvikivati. Kad im je bilo naloženo da naizmjenice govore, jedan po dogovoru započe stvar. Dok se je kralj sasvim pozoran k njemu okrenuo, podigao drugi sjekiru i udario ga po glavi. Oni ostave oružje i obojica odjure napolje.

VII. SERVIJE TULIJE, ŠESTI RIMSKI KRALJ.

1. Servije Tulije rođen od plemenite majke ali robinje. Kad se je odgajao u kući Tarkvinija Priska kažu, da se je dogodilo čudnovato znamenje po pojavi i svome završetku. Dok je dječak spavao okružila mu je glavu slika plamena. Kad je to vidjela Tanakvil, prerekla mu je vrlo visoke časti i svjetovala muža da ga isto tako odgaja kao i svoju djecu. — Poslije, kad je odrastao, uzeo ga je Tarkvinije za zeta i kad je on bio ubijen, Tanakvil zatajivši njegovu smrt progovori sa povišeg mjesta palate te reče, da je kralj doduše teško ranjen, ali ne smrtno i da on moli da budu pokorni Serviju Tuliju, dok on ne ozdravi. — Servije Tulije počeo je po milosti (nestalno) vladati, ali je dobro upravljao državom.

2. Servije Tulije htio je gradu dati neki ukras

Već je u to vrijeme bio na glasu hram Diane efeske. pripovijedalo se, da je to zajedničko djelo azijskih država. Zato nagovori latinske narode da s narodom rimskim sagrađe u Rimu Diani hram. Kad su to učinili, kažu da se je nekom Latinu otelilo tele (goveče) čudnovate veličine i da mu je u snu objavljeno, da će onaj narod imati vrhovnu vlast, čiji građanih žrtvuje ono tele. Latin dovede tele do Dianina hrama i izloži stvar rimskom svećeniku. Lukavi svećenik rekao mu je, da mora najprije oprati ruke u živoj vodi (rijeci). Dok je Latin silazio k Tiberu, žrtvovao je svećenik tele. Tako je pribavio građanima vlast, a sebi slavu.

3. Servije Tulije imao je jednu kćerku ratobornu a drugu blagu; i dva sina Tarkv. Priska bijahu daleko različite čudi. Ratoborna Tulija udala se za blagog Tarkvinija, a blaga Tulija za ratobornog Tarkvinija, Ali blagi, ili slučajem ili prevarom propadoše, a ratoborne sjedini sličnost njihovih čudi. Tarkvinije je odmah potaknut od Tulije sazvao senat i stao tražiti natrag očinsko kraljevstvo. Čuvši za to Servije, uputi se u vijećnicu, ali bude na zapovijed Tarkvinijevu bačen sa stepenica i bježeći kući ubijen. Tulija se požuri kolima na trg i pozove muža iz vijećnice i prva ga pozdravi kao kralja. On joj zapovjedi da se makne iz tog meteža i, kad se vraćala kući, opazivši očevu lješinu zapovjedi mazgaru, koji se je htio ukloniti, da kolima prijeđe preko samoga tijela. Stoga je prozvana ta ulica zločinačkom. Servije Tulije vladao je četrdeset i četiri godine.

VIII. TARKVINIJE OHOLI, SEDMI I POSLJEDNJI RIMSKI KRALJ.

1. Tarkvinije Oholi preuzeo je kraljevsku vlast na opaki način. Ipak je bio odvažan u ratu te je svladao

neprijatelje. Grad Gabij podvrgao je pod svoju vlast lukavstvom sina Sekstija. Budući da je on bio ljutit što njegov otac ne može osvojiti grad, uputi se Gabijcima tužeći se na očevu strogost prema njemu. Gabijci su ga dobrostivo primili, a pomalo zadobije lažnim ulagivanjem njihovu naklonost te bude izabran za vođu u ratu. Tada pošalje jednoga pouzdanika ocu da ga upita šta želi. Otac ne odgovori ništa sinovom glasniku već pođe u vrt. Ondje šetajući naokolo uz pratnju glasnika otkine štapom najviše makove glavice. Glasnik se povraća u Gabij umoran od iščekivanja. Seksto saznajući za šutnju i čin svoga oca razabere šta on hoće. Poubija prvake države, a grad preda bez ikakve borbe ocu.

2. Poslije je Tarkvinije osvojio grad Ardeju. Tarkvinije Kolatin, rođen od kraljeve sestre, ručaje ondje slučajno kod Sekstija Tarkvinija s ostalim kraljevskim mladićima. Tom prilikom zametne se razgovor o ženama i, jer je svaki svoju hvalio, odlučiše to stražiti. Oni za to odu jašući u Rim gdje zateknu kraljevske snahe kod raskošne gozbe. Odatle pođu u Kolaciju gdje nađu Kolatinovu ženu Lukreciju među sluškinjama kod pređenja. Nju dakle proglase boljom od drugih. — Nakon nekoliko dana povraća se Seksto u Kolaciju i učini nasilje na Lukreciji. Slijedećeg dana pozove ona oca i muža, razloži im stvar i ubije se nožem sakrivenim pod odjećom. Jadikovali su i otac i muž; oni se zavjere da će upropastiti kraljeve. Na povratku su Tarkviniju zatvorena gradska vrata i određeno progonstvo.

IX. L. JUNIJE BRUT, PRVI RIMSKI KONZUL.

1. L. Junije Brut, rođen od Tarkvinijeve sestre pravio se je ludim, jer se je bojao iste sudbine, koja

je stigla i brata, koga je ubio ujak zbog bogatstva i razboritosti i bio zato prozvan Brut (slabouman). On je pošao u Delfe s Tarkvinijevim sinovima koje je poslao njihov otac da počaste darovima Apolona. On je donio bogu na dar zlato skriveno u bazgovom štapu. Pošto su izvršili naloge svoga oca, upitaju mladići Apolona, koji će od njih vladati u Rimu; odgovoreno im je da će imati vrhovnu vlast onaj koji bude prvi poljubio majku. Tada Brut, kao da je slučajno pao, poljubi zemlju, jer je ona zajednička majka svih ljudi.

2. Nakon što su protjerani kraljevi, budu izabrana dva konzula: L. Junije Brut i Lukrecijin muž L. Tarkvinije Kolatini. No, sloboda stečena prevarom i izdajom, brzo bude izgubljena. Među rimskom omladinom bilo je nekoliko mladića, Tarkvinijevih drugova. Oni se dogovore da će u noći primiti kraljeve u grad. Za saučesnike uzmu i sinove konzula Bruta. Njihov razgovor čuo je jedan od robova, koji dojaviti konzulima. Pisma pisana Tarkviniju otkrila su djelo. Izdajnici su svezani u okove i poslije osuđeni. Stajali su vezani za kolac vrlo odlični mladići a od tih su konzulova djeca najviše svraćali pozornost svih ljudi. Konzuli su zauzeli svoja mjesta, a poslani liktori šibali su gole mladiće i ubijali ih. Brut nije bio samo posmatrač smrtne kazne nego i izvršilac, koji je tada zatomio očinski osjećaj i bio samo konzul.

3. Tarkvinije je otvorenim ratom nastojao natrag zadobiti kraljevsku vlast. Na čelu konjice bio je Tarkvinijev sin Aruns, a sam kralj slijedio ga je s legijama. Neprijatelju pođu u susret oba konzula. Brut je pošao naprijed sa konjicom da uhodi. Aruns opazivši Bruta razjaren reče: „Eto čovjeka, koji nas je protjerao iz domovine; eno ga kako gizdavo stupa

okićen našim odličjem.“ Zatim podbode ostrugama konja i upravi ga na samog konzula. Brut se požudno uputi u borbu. Tako se ogorčena srca sukobiše, da obojica kopljem probodeni padoše. Ipak je natjeran u bijeg Tarkvinije. Drugi konzul povrati se u triumfu u Rim. Svom drugu Brutu napravio je sprovod s kolikim sjajem je mogao. Za Brutom su tugovale gospode godinu dana, kao za ocem.

X. HORACIJE KOKLES

1. Porzena, etruščanski kralj, došao je s neprijateljskom vojskom u Rim da uspostavi na kraljevstvo Tarkvinijevce. Prvom navalom zauzeo je Janikul. Nikada prije nije Rimljane obuzeo toliki strah. Sa sela presele se u grad; sam grad opkole zaštitnim čitama. Činilo se da je jedan dio grada zaštićen zidom, a drugi rijekom Tiberom. Most Sublicij skoro je propustio neprijatelje, da nije bilo jednog čovjeka, Horacija Koklesa, koji je taj nadimak dobio zato, što je izgubio oko u jednom boju. On se postavi pred most i sam zadrži neprijateljsku vojsku, dok nije bio ostrag porušen most. Svojom smionošću zapanjo je neprijatelje. Kad je most bio porušen, skoči naoružan u Tiber i prepliva neozlijeden k svojim. Građani su bili zahvalni čovjeku tolike hrabrosti. Dali su mu toliko zemljišta, koliko je mogao oborati za jedan dan, a u skupštini mu je postavlj n kip.

XI. K. MUCIJE SCEVOLA.

1. Kad je Porzena opsjedao Rim, G. Mucije, muž rimske odvažnosti, dođe pred senat i zatraži dopuštenje da smije prebjeći obećavajući za to ubistvo neprijateljskog kralja. Pošto je dobio to dopuštenje,

dođe u Porzenin tabor i tamo se postavi blizu kraljevskog prestolja u vrlo zbijenoj gomili. U to se vrijeme slučajno davala vojnicima plata, a s kraljem sjedio je pisar gotovo u jednakoj odori. Mucije se prevari i ubije njega mjesto kralja. Uhvaćen i doveden pred kralja postavi desnicu na ognjište, što je bilo zapaljeno za žrtvu, kaznivši tako ruku kao krivca, što je pogriješila kod ubistva. Zapanjen ovim čudnim prizorom, zapovjedi kralj da odvedu mladića od žrtvenika. Na to izjavi Mucije — kao za nagradu — da se protiv kralja urotilo trista njemu sličnih mladića. Kralj prestrašen time primi taoce i odustane od rata.

XII. DJEVICA KLELIJA.

1. Među taocima primio je Porzena plemenitu djevojku Kleliju. Budući da je njegov tabor bio smješten blizu obale Tibera, prevari, Klelija stražu i izide noću iz tabora, pograbi konja koga je slučajno našla te prepliva Tiber. Čim je to dojavljeno kralju pošalje raspaljen od srdžbe poslanike u Rim da traže natrag Kleliju kao taoca. Rimljani ju po ugovoru povrate — Kralj ju, diveći se njenoj hrabrosti, pohvali i reče da joj daruje dio talaca i dopusti da izabere koje hoće. — Kad su taoci bili izvedeni, izabere Klelija djevice i dječake, za čiju je dob znala da je izvržena nasilju, i s njima se povrati u domovinu. — Rimljani su nagradili novu vrst hrabrosti kod žene novom vrsti časti: konjaničkim kipom. Na vrhu svete ceste bila je postavljena djevica sjedeći na konju.

XIII. A. POSTUMIJE, DIKTATOR.

1. Tarkvinije prognan pobjegao je svome zetu Mamiliju Tuskulanu. Jer je on pobunivši Lacij živo navaljivo na Rimljane, ustanovljeno je u Rimu novo

dostojanstvo, koje je nazvano diktaturom, veće nego konzulat. U to vrijeme izabran je zapovjednik konjanika, da bude podređen diktatoru. Aulo Postumije izabran diktatorom pobi se s neprijateljima kod jezera Regila, gdje konjički zapovjednik, kada je pobjeda bila dvojbena, zapovjedi da se konjima skinu uzde, da navale neodoljivom navalom. Tako su raspršili latinsku vojsku i zauzeli tabor. Za Tarkvinija kažu da je otišao u Kume i u tom je gradu umro od starosti i bolesti.

XIV. MENENIJE AGRIPA.

1. Menenije Agripa uspostavio je slogu između patricija i naroda. Kad se je naime prosti narod ot selio od patricija, jer nije mogao podnositi danak i vojničku službu, poslali su narodu Agripu, rječita čovjeka. Kad je on unišao u tabor kaže se, da nije ništa drugo pripovijedao nego ovo: „Kada su nekoć čovječji udovi opazili da je trbuh besposlen, zavade se s njim i slože se: da ruke ne prinose hranu ustima, niti da usta primaju dano, a zubi da ne žvaču. No, dok su oni htjeli ukrotiti trbuh, i sami su oslabili te je čitavo tijelo došlo do skrajne mršavosti. Sad im je bilo jasno da to nije tako besposlena služba trbuha i da on primljenu hranu dijeli po svim udovima, te se s njime pomire. Tako i senat i narod, kao jedno tijelo neslogom slabe, a slogom jačaju.

2. Ovom pričom pridobije Menenije ljudska srca i narod se povra ti u grad. Oni ipak sebi izaberu svoje tribune, da brane njihovu slobodu od nasilja plemstva. Malo zatim umro je Menenije, čovjek cijelog života jednako drag i patricijima i narodu, a poslije obnovljene sloge bio je još draži narodu. On je ipak umro u tolikom siromaštvu, da ga je narod sahranio saku-

pljenim novcem, a mjesto za grob dao mu je senat u ime države. Menenije može tješiti siromahe, ali još više može poučiti bogate kako nije potrebno onome, koji teži za pravom slavom, suviše tjeskobno sticanje bogatstva.

XV. GN. MARCIJE KORIOLAN.

1. Gn. Marcije, patricijskog roda, nazvan je Koriolanom, pošto je zauzeo volšćanski grad Korioli. Oca je izgubio još kao dječak i odrastao je pod skrbništvom svoje majke. Od prirode je dobio plemenito nagnuće za slavu, ali, jer nije imao obrazovanosti bio je čovjek gnjevan i tvrdokorne postojanosti. Kad je kao mladič počeo obavljati vojničku službu, iz mnogih bojeva, u kojima je on sudjelovao, nije se povratio bez vijenca ili druge koje vojničke nagrade. U svakoj prilici svoga života smatrao je ciljem (svrhom) kako da se svidi majci, i, kad bi ona slušala da joj hvale sina ili vidjela da je nagrađen vijencem tada bi se istom osjećala sretnom. On se je na njezinu želju oženio i stanovao je sa ženom u njezinoj kući.

2. Postumije je hvalio Koriolana pred vojnicima poslije znamenite pobjede, stečene najviše njegovom zaslugom i htio ga nagraditi vojničkim darovima. Nudio mu je sto jutara zemlje, deset zarobljenika i isto toliko opremljenih konja, sto goveda i toliku množinu novaca, koliku je mogao ponijeti. Koriolan nije ništa primio od svega toga, osim što je stavio zahtjev da se spasi jedan zarobljeni pogostim i uzeo konja. Kao konzul za velike nestašice (skupoće), dao je prostom narodu žito, dovezeno sa Sicilije, uz veliku cijenu, da bi narod obrađivao polja, a ne mislio na bune. Osuđen zbog toga, ode Volšćanima koje pobuni

protiv Rimljana. Volšćani ga izaberu zapovjednikom te se utabori 4 milje od grada opustošivši rimsko zemljište.

3. Iz Rima pošalju Koriolanu poslanike da mole mir, ali oni donesu okrutan odgovor. Ponovno poslani ne bijahu niti primljeni u tabor. Pošli su k njemu također svećenici sa svetim vrpčama ponizno moleći, ali nisu ganuli njegovo srce. Strepio je senat, drhtao je narod. Jednako su i muževi i žene oplakivale propast, koja im je prijetila. Tada se upute u neprijateljski tabor Koriolanova majka Veturija i žena mu Volumnija vodeći sa sobom dva mala sinčića. Čim Koriolan opazi svoju majku reče: „Pobijedila si, domovino, moju srdžu molbama moje majke kojoj poklanjam nanesenu mi uvredu“. Zatim izgrli svoje, digne tabor i vojsku povede iz rimskog zemljišta. Kažu da su Koriolana poslije ubili Volšćani kao izdajnika.

XVI. TRISTA I ŠEST FABIJEVACA.

1. Vejani su uznemirivali provalama Rimljane. Tada dođe u senat Fabijevo pleme; Konzul Fabije progovori u ime plemena: „Vi se brinite za druge neprijatelje, a Fabijevce prepustite Vejanima kao neprijatelje; Mi kanimo voditi taj rat o svojem trošku“. Njemu su uvelike bili zahvalni. Konzul iziđe iz vijećnice i uz pratnju čete Fabijevaca povrati se kući. — Raširi se glas po čitavom gradu: Fabijevce uzvisuju slavom do neba. Slijedećega dana prihvate Fabijevci oružje. Nikada nije išla gradom vojska niti manja brojem niti glasovitija slavom i udivljenjem ljudi. — Išlo je trista i šest vojnika, a svi su bili patriciji i jednog plemena. Došli su k rijeci Kremeri. Ovo mjesto činilo se zgodnim za utvrdu. Neprijatelji raspršeni na jednom zaištu ponizno mir.

2. Vejani su se ubrzo pokajali zbog postignutog mira. Stoge obnove rat i odluče ratoborna neprijatelja zasjedom uhvatiti. Naglo je rasla srčanost Fabijevcima. Kada su rastrkani na sve strane pustošili polja, Vejani im u susret dotjeraju stada (stoku), na koju Fabijevci navale i padnu u zasjedu, postavljenu oko samog puta, te svi do jednoga izginuše, — Dan kojega se to dogodilo bude oglašen kao nesretan, a vrata, na koja su bili izišli, prozvana su zlokobnim. U svemu je jedan preostao od tog plemena, koga su bili ostavili kod kuće poradi nezrele dobi. On umnoži svoje pleme sve do Kv. Fabija Maksima, koji slomi Hanibala svojim krzmanjem.

XVIII. M. FURIJE KAMILO.

1. Kad je M. Furije Kamilo opsjedao grad Falerije, doveo je učitelj odonud vrlo mnogo plemenitih dječaka, kao na šetnju u rimski tabor. Pošto su bili predani Kamilu, nije bilo sumnje, da će se Fališćani predati Rimljanima (odloživši) odustavši od rata. No Kamilo prokune nevjeru izdajice i reče: „Nisi došao sebi sličnome, ima pravde i u ratu kao i u miru: mi imamo oružje ali ne protiv one dobe, koja se pošteduje i nakon osvojenja gradova, već protiv naoružanih ljudi, koji su navali na rimski tabor.“ Zatim zapovijedi da svuku učitelja i preda ga dječacima svezavši mu ruke ostrag da ga odvedu natrag u grad; dao je njima i šibe da ga šibaju na putu. Fališćani odmah otvore vrata Rimljanima, svladani više dobročinstvom nego li oružjem.

2. Poslije mnogih zasluga za domovinu pođe Kamilo po narodnoj osudi u progonstvo. Kaže se da je polazeći iz grada molio bogove da što prije pobude

nezahvalnoj domovini čežnju za njim, ako mu se nedužnom dogodila ta nepravda. To se je dogodilo za kratko vrijeme. Senonski su naime Gali napali Kluzij, etrurski grad. Kluzinjani prestrašeni novim ratom zatraže od Rimljana pomoć. Iz Rima su poslana tri poslanika, da opomenu Gale neka odustanu od opsjeđanja. Od ovih legata jedan protiv međunarodnoga prava stupa napred u bojni red i ubije vođu Senona. Time uzbunjeni Gali, pošto su zatražili predaju poslanika, a nisu to postigli, podoše na grad i potukoše rimsku vojsku kod rijeke Alije 17. jula. Taj dan uvršten je među nesretne i prozvan je „Alijskim danom“.

3. Gali kao pobjednici dodoše malo prije zalaza sunca pred grad Rim. Kad je javljeno da je došao neprijatelj, popne se rimska omladina na tvrđavu, a stariji pak pođu svojim kućama te očekivahu pripravnici na smrt dolazak Gala. Oni od njih, koji su bili kurulski činovnici, posjedali su na bjelokosne stolice na kućnim pragovima okićeni znakovima svojih časti, da umru dostojanstveno, kad bude došao neprijatelj. Međutim Gali uništivši u otvorene domove ugledaju ljude uresom i veličanstvenošću lica vrlo slične bogovima. Dok su Gali kod njih stajali gledajući ih kao kipove, priča se, da je jedan od ovih staraca Gala, koji mu je pogladio bradu, udario po glavi bjelokosnim štapom. Gal se rasrdi i ubije ga. Od toga nastane pokolj; zatim budu i ostali svi na svojim stolicama poubijani.

4. Gali odluče za tim navaliti na kulu. Najprije su poslali napred jednog vojnika da istraži put. Zatim se za vedre noći podižući i vukući naizmjenice jedan drugoga popnu na najvišu pećinu s tolikom tišinom, da nisu samo prevarili stražare, nego nisu uzbunili ni pse, inače budnu životinju. Ipak nisu

prevarili guske, koje su Rimljani poštivali u najvećoj nestašici, jer su te ptice bile posvećene Junoni, a to je Rimljanima bio spas. Gakanjem naime gusaka i lepetom njihovih krila probudi se Manlije, muž odličan u ratu, te on pozove ostale na oružje, i suzbije Gale kod penjanja. Odatle je nastao onaj običaj, da su nosili u svečanom ophodu psa nabita na vile, a gusku pak, kao u triumfu, na nosiljci odjenutu odjećom.

5. Tada odlučiše jednoglasno da pozovu Kamila iz progonstva. Stoga pošalju k njemu poslanike i imenuju ga u odsutnosti diktatorom. Međutim je glad tištio obje vojske, ali, da Gali ne misle, da ta nevolja može Rimljane prisiliti na predaju, bacali su sa mnogih mjesta hljeb na neprijateljske straže. To potakne Gale te uz malu nagradu odustanu od opsade; pogodili su se za cijenu od hiljadu funti zlata. Dok još nije bilo predano sve zlato nadode diktator Kamilo, sakupi ostatke rimske vojske i zapovjedi da odnesu iz sredine zlato, a Galima javi da se sprema za boj. Zatim uredi bojni red i hametom potuče Gale. Ni glasnik o porazu nije ostao živ. Diktator ponovno osvoji domovinu od neprijatelja i uniđe u grad u triumfu, a vojnici su ga prozvali ocem domovine i drugim utemeljiteljem Rima.

XVII. L. KV. CINCINAT.

1. Ekvanci su opkolili konzula Minucija i njegovu vojsku. Čim je to dojavljeno u Rim, nastao je toliki strah i tolika zabuna, kao da neprijatelj opsjedaju grad a ne tabor. Budući da se je činilo da je nedovoljna zaštita u drugom konzulu, odlučiše imenovat diktatora, da popravi to stanje. -- L. Kvinkije Cincinat imenovan je uz pristanak svih dik-

tatorom. On, jedina nada rimske države, obrađivaše preko Tibera polje od 4 jutra. Poslanici, koji su bili poslani k njemu, nađu ga gdje ore bez toge. Izmjenivši pozdrave zapovijedi Kvinkcije ženi Raciliji da mu žurno izvadi togu iz kolibe, da sasluša senatorske naloge odjeven u togu. Iza kako se je očistio od prašine i znoja, izade Kvinkcije obučen u togu, a poslanici ga čestitajući pozdrave kao diktatora i razlože mu, kakav je nastao strah u vojsci.

2. Kvinkcije stoga dođe u Rim i predvođen liktorima bude doveden u svoju kuću. Sutradan pođe, poubija neprijatelje i oslobodi rimsku vojsku. U grad je ušao u triumu. Pred kolima vodili su neprijateljske vođe i nosili bojne znakove; iza njih je išla vojska natovarena ratnim plijenom; priređene su gozbe pred kućama svih ljudi. Kvinkcije se odrekao diktature šesnaestoga dana, koju bijaše primio na šest mjeseci, a slavedobitni seljak povрати se svojim govedima.

XIX. K. FABRICIJE.

1. Fabricije je bio jedan od legata, koji dođoše kralju Piru radi otkupa zarobljenika. Kad je Pir čuo da je njegovo ime slavno kod Rimljana kao dobra i u ratu odlična čovjeka, ali vrlo siromašna, bio mu je više naklonjen nego drugima i ponudio mu je darove i zlata, ali je Fabricije sve odbio. Sutradan, jer ga je Pir htio prestrašiti nenadanom pojavom slona, zapovijedi svojim da za vrijeme njegova razgovora sa Fabricijem primaknu iza zastora zvijer. Cim je to učinjeno na dani znak i pošto je iznenada uklonjen zastor, ispusti zvijer užasan glas i objesi nad Fabricijevom glavom svoje rilo, ali on se blago nasmiješi i reče Piru: „Ne plaši me danas ništa više

tvoja zvijer, nego što me je jučer premamilo tvoje zlato“.

2. Diveći se srčanosti Fabricijevoj pozove ga Pir da ostavi otadžbinu i živi s njime ponudivši mu četvrtinu svoga kraljevstva. Njemu Fabricije odgovori: „Ako me držiš za poštena čovjeka, zašto me želiš pokvariti? Ako me držiš zlim, zašto me mitiš?“ Nakon godinu dana, pošto je bila izgubljena svaka nada da će se sklopiti mir između Pira i Rimljana, izabran je Fabricije za konzula i bude poslan protiv njega. Kako su imali u blizini tabore on i kralj Pir, dođe noću Fabriciju kraljev liječnik i obeća mu da će ubiti otrovom Pira, ako ga bude nagradio. — Fabricije zapovijedi da ga svezana natrag odvedu gospodaru i da kažu Piru, što je liječnik snovao protiv njegove glave. — Priča se da je kralj na to diveći se njemu, rekao: „To je onaj Fabricije, koji bi se teže mogao odvratiti od poštenja, nego sunce od svog puta.“

3. Kad je Fabricije bio kod Pira kao poslanik, čuo je Cinu gdje pripovjeda, da ima u Ateni neki čovjek, koji se gradi mudracem i da taj isti govori da sve ono što činimo treba svesti na nasladu — pričaju da je Fabricije tada uskliknuo: „Kamo sreće da na to nagovori naše neprijatelje, da ih što lakše možemo pobijediti, kad se budu odali nasladama! Ništa nije nilo više strano njegovu životu kao naslada i raskoš. Čitavo njegovo srebreno posuđe sastojalo se od jedne soljanke i zdjelice za žrtve, koja je ipak stajala na rožnatoj nozi. Blagovao je kod ognjišta korenje i povrće, koje je bio sakupio kod čišće polja, kad li dođoše njemu samnitski poslanici i ponudiše mu mnogo novaca. Njima odgovori: „Dok god budem mogao zapovijedati strastima, ništa mi

neće trebati: taj novac ponesite natrag onima kojima je potreban“.

4. Fabricije je živio u prepirci sa plemenitim čovjekom Rufinom zbog različitosti njihovih značajeva, jer je onaj prezirao novac, a ovoga su smatrali lakomcem i kradljivcem; jer je Rufin ipak bio vrlo hrabar i valjan zapovjednik, a izgledalo je da prijeti veliki i teški rat, savjetovao je Fabricije da Rufina izaberu za konzula. Kad je on poslije zahvaljivao Fabriciju, što ga je on kao neprijatelj učinio konzulom rekao je Fabricije: „Nema razloga da m zahvaljuješ, što sam volio biti oplijenjen, nego li kupljen.“ — I stoga je Fabricije postavši cenzor izbacio iz senata, jer je imao deset funti srebra. Fabricije je čitav svoj život proveo u dičnom siromaštvu i umro je tako siromašan, da nije ostavio, odakle će se spremiti miraz za njegove kćeri. Senat je uzeo na sebe ulogu očevu te ih pouda daviši im miraz iz državne blagajne.

XX. KAJ DUILIJE.

1. K. Duilije je prvi pobedio Punjane u pomorskoj bitki. Kad je on opazio da punske lađe nadvišu rimsku okretnošću, napravio je željezne kuke koje su prozvali kučalicom. Taj je stroj mnogo koristio Rimljanima. Kad su naime bacili ove kučalice uhvatili bi neprijateljsku lađu; poslije su položili most i prešli na lađu i tamo su se borili mačem kao u kopnenom boju, gdje su Rimljani lako pobjedili, jer su bili snažniji. U borbi su osvojili 30 neprijateljskih lađa, a trinaest su potopili. Duilije se povratio u Rim kao pobjednik i prvi je načinio pomorski trijumf (zbog pobjede na moru). Nijedna

pobjeda nije bila Rimljanima draža od ove, jer nepobjeđeni na kopnu i na moru su vrlo mnogo vrijedili. — Stoga je dopušteno Duiliju da se može čitavog svoga života vraćati od večere kući uz rasvjetu baklje i sa trubljačem, koji je pred njim svirao.

2. Hanibal, zapovjednik punskog brodovlja, skočio je dolje u čamac iz lađe, koja je skoro bila zarobljena, i tako je izbjegao Rimljanima. — Bojeći se da ne bude kažnjen u domovini zaradi izgubljenog brodovlja, odvrati lukavošću mržnju građana; iz one naime nesretne bitke poslao je on, prije nego je stigla kući vijest o porazu, jednoga od svojih prijatelja u Kartagu. Kad je on ušao u vijećnicu rekao je: Pita Vas Hanibal, budući da je rimski vođa stigao opskrbljen velikim pomorskim četama, smije li se s njime pobiti? Čitav senat povikao je: „Nema sumnje, da treba zametnuti bitku.“ Nato reče on: „Tako je učinio, ali je savladan.“ Na taj način nisu mogli osuditi djelo, za koje su sami držali, da se moralo dogoditi. Tako je Hanibal pobjeđen izbjegao kaznu, da ga razapnu na križ, jer su tom vrsti kazne Punjani kažnjavali vođe zbog poraza.

XXI. KVJ FABIJE MAKSIM (VELIKI).

1. Hanibala, Hamilkarova sina, kad je imao devet godina, doveo je otac pred žrtvenik, gdje se zakleo na vječnu mržnju protiv Rimljana. Čini se da je to najviše potaklo drugi punski rat. Jer poslije smrti Hamilkarove Hanibal je tražeći povod ratu razorio grad Sagunt, koji je bio u savezu s Rimljanima. Zbog toga poslani su iz Rima u Kartagu poslanici da predadu tužbu naroda rimskog i da zahtjevaju da im se preda Hanibal, začetnik te nesreće. — Kad su Punjani oklijevali, reče im Kv. Fabije Maksim

vođa poslanstva, nabravši togu: „Ja Vam ovdje donosim rat i mir; izaberite što Vam se od toga sviđa.“ Kad su Punjani dovikivali „rat“ izjavi Fabije spustivši togu da im daje rat. Punjani su odgovorili, da ga prihvaćaju i da će ga voditi s takvim oduševljenjem, s kakvim su ga i prihvatili.

2. Hanibal prešavši vrhunce Pirineja i Alpa dođe u Italiju. Publija Scipiona razbije kod rijeke Tičina. Sempronija kod Trebije, a Flaminijskog jezera. Protiv neprijatelja, toliko puta pobjednika, bude poslan Fabije kao diktator, koji slomi navalu Hanibala krzmanjem. Poučen naime prijašnjim porazima promijenjen način ratovanja. Vojsku je vodio po visokim mjestima i nigdje se nije prepustio udesu. Vojnike je zadržavao u taboru samo toliko, koliko je bilo potrebno. Vođa nije propustilo ni jednu priliku da se sretno pobije, ako li ju je dao neprijatelj, a sam dao nije nikakvu zgodu neprijatelju. Na Hanibala, koji je pošao po žito, navali u zgodan čas, razbijajući bojni red i loveći rastrkane. Tako je iz ovih lakših okršaja izišao kao dobitnik, a vojnik se počeo već manje žaliti i na svoju hrabrost i na udes.

3. Ovim ratnim varkama zatvorio je Fabije Hanibala na Falernskom polju, ali se izbavio, lukav, bez ikakvog gubitka vojske. On priveže govedima za rogove suho granje, koje zapali početkom noći. Strah od svjetlucavog plamena na glavi dražio je goveda kao pomamna od bjesnila. Oni stoga sa zapaljenim rogovima trčahu čas ovamo čas onamo, po bregovima i šumama. Rimljani, koji su bili dotrčali da posmatraju, stali su zapanjeni tim čudnim prizorom. Sam Fabije, misleći da je to zasjeda, zabrani vojnicima izići izvan bedema. Međutim je Hanibal izišao

iz klanca. Nato Hanibal da stvori neraspoloženje protiv Fabija kod njegovih pohara sva okolišna polja, samo ostavi njegovo netaknuto. Ali je Fabije skinio sa sebe svaku sumnju, jer je to zemljište prodao i tim novcem otkupio rimske zarobljenike.

4. Ipak nije Rimljanima bilo milo Fabijevo oklijevanje te ga stanu nazivati mjesto opreznim: plašljivim, a mjesto promišljenim: besposlenim. Zlovolju je povećao Municije, zapovjednik konjice, optužujući diktatora, on da zavladeći rat gubi vrijeme, da bude što dulje u službi i da ima sam vrhovnu vlast u Rimu i u vojsci. Ovim govorkanjem uspaljen prosti narod izjednači vlast diktatora i zapovjednika konjice, Ovu nepravdu podnese Fabije ravnodušno te svoju vojsku podijeli s Minucijem. Kad je poslije Minucije nesmotreno zametnuo bitku, došao mu je u pogibelji u pomoć Fabije. Njegovim nenadanim dolaskom ustavljen je Hanibal, koji zatrubi na uzmak priznavajući javno da je pobijedio Minucija, ali da je Fabije njega pobijedio. Pričaju, da je on također rekao vraćajući se iz boja: „Onaj oblak, koji je sjedio obično na bilu gorja, napokon je dao s olujom kišu!“ Minucije oslobodivši se pogibljii nazvao je Fabija, kome je dugovao svoj spas, ocem i nije mu poslije uskratio poslušnost.

5. Hanibal je poslije izdajstvom zauzeo Tarent. Za tu stvar urotilo se od prilike trinaest plemićkih mladića. Oni su izašli noću iz grada pod izlikom lova i došli su Hanibalu, koji je nedaleko imao svoj tabor. Hanibal ih pohvali i opomene da na povratku kartašku stoku, koja je bila na paši, dotjeraju do grada i da ju predadu tobože kao plijen uzet od neprijatelja zapovjedniku i stražarima gradskih vrata. To oni učine češće i postigli su tim običajem.

da su im se otvarala vrata, kadgod bi u noćno doba dali znak. Tada pođe za njima u sredini noći Hanibal sa 10.000 hiljada izabranih ljudi. Kad su se približili gradu poznati glas mladića probudi stražara. Prva trojica nosili su vepra golema tijela. Stražar neoprezan, dok se je divio veličini zvijeri bude kopljem ubijen. Punjani unišavši poubijaju i ostale pospane stražare. Nato uđe Hanibal sa svojom četom. Rimljani budu posvuda poubijani. Livije Salinator, zapovjednik rimski, pobjegao je u tvrđavu s onima koji su preostali od pokolja.

6. Fabije pođe stoga da natrag zauzme Tarent, koji opkoli opsadom. Rimljanima je pomogla najviše jedna sitnica. Zapovjednik tarentske posade je strastveno bio zaljubljen u neko djevojčce, čiji je brat bio u Fabijevoj vojsci. Taj vojnik na zapovijed Fabijevu pređe kao prebjeg u Tarent i pomoću sestre združi se sa zapovjednikom, koga skloni na predaju grada. Fabije dođe za prve noćne straže do onog dijela zida, koji čuvashe zapovjednik. Uz njegovu pomoć Rimljani se popnu na zidove. Odanle Fabije uđe u grad razorivši najbliža vrata. Kad je Hanibal čuo za opsjedanje Tarenta, požuri se da dođe u pomoć i kad mu je javljeno, da je grad zauzet rekao je: „I Rimljani imaju svoga Hanibala, istom varkom izgubili smo Tarent, kojim smo ga svladali.“ Kad se poslije pred Fabijem hvalio Livije Salinator, što je zadržao tarentsku kulu i rekao, da je on njegovom pomoći natrag predobio Tarent, odgovori Fabije: „Doista, Tarent nikada ne bih bio natrag osvojio, da ga nisi ti izgubio.“

7. Kv. Fabije bio je već kao starac svome sinu kao konzulu legat i kad je dolazio u njegov tabor pošao je sin ususret svome ocu. Pred njim je stupalo

po običaju dvanaest liktora. Starac je jahao na konju i nije sišao kad se je približavao konzul. Već bijaše od liktora njih jedanaest prošlo mimo šuteći iz štovanja očinskog dostojanstva. Kad to opazi konzul, zapovijedi najbližem liktoru, da poviče ocu Fabiju, neka sjaše s konja. Otac silazeći s konja reče: „Nisam ja, sinko, prezreo tvoju vlast, nego sam htio iskušati, da li znaš biti konzul.“ Fabije je živio do najviše starosti, vrijedan svog nadimka. Smatrali su ga više opreznijim nego li spremnijim, ali opreznost prirodna njegovoj naravi bila je vrlo prikladna u ratu koji se je tada vodio. Niko ne sumnja da je rimsku moć uspostavio svojim oklijevanjem.

XXII. TIBERIJE GRAHO I KAJ GRAHO.

1. Tib i K. Graho bili su Scipionu Afričkom po njegovoj kćeri unuci. Njihova mladost provedena je u plemenitim naukama i uz veliko očekivanje svih. Odličnoj duševnoj sposobnosti pridružio se i najbolji odgoj. Postoje pisma njihove majke, iz kojih biva jasno, da nisu bili samo odgojeni u majčinu krilu, nego da su od nje poprimili i uglađenost u govoru. Ta vrlo mudra majka s pravom je držala, da su dobro odgojena djeca najveći ukras. Kad je njoj neka kampanska gospođa, koja je bila kod nje u gostima, pokazivala na ženski način svoje ukrase, koji su bili u ono vrijeme skupocjeni, zadržavala je nju sa razgovorom tako dugo, dok se nisu djeca povratila iz škole. Kad su se povratili pokazujući ih gošći reče: „Eto, to su moji nakiti.“ Zaista ništa nije manjkalo ovim mladićima niti od prirode, niti sa strane odgoja. Ali obadvojica su voljeli bezbožno uznemiriti državu, koju bi bili mogli štititi.

2. Kad je bio T. Graho izabran pučkim tribunom iznevjeri se senatu: naklonost naroda stekao je obilnim darivanjem; prostom narodu dijelio je polja, davao je građansko pravo svim stanovnicima Italije; provincije je ispunio novim naseljima, da je izgledalo da si time krči put kraljevskoj vlasti. Stoga su sazvani oci vijećali šta treba da se čini. Tiberije je došao na Kapitolij dižući ruku prema glavi kojim znakom je preporučivao svoj spas narodu. To plemstvo tako shvati, kao da on traži kraljevsku krunu. Tada Scipio Nazika premda je bio sestrčić Tib. Graha pretpostavi domovinu rodbinstvu i podigavši desnicu uskliknu: „Ko hoće da bude država slobodna, neka ide za mnom.“ Zatim pođe u potjeru za Grahom, koji je bježao i dostigavši ga navali na njega i svojom rukom ga ubije. Tijelo mrtvoga Graha bude bačeno u rijeku.

3. K. Graha obuže isti onaj bijes kao i brata Tiberija. Jedva što poluči tribunat počeo je snovati najgore osnove bilo da osveti bratovo ubistvo bilo da stekne kraljevsku moć; uvelike je darivao i propisao novac iz državne blagajne. Predložio je zakon o diobi žita narodu. Pogubnim Grahovim osnovama opirahu se svi čestiti ljudi koliko god su mogli, a među njima najviše Pizo, bivši konzul. Kad je on mnogo govorio protiv zakona o žitu, a zakon je ipak izdan, došao je i on s ostalima da primi žito. Grah je opazio u skupštini Pizona gdje stoji te ga je ovako nagovorio pred narodom rimskim: „Kako si ti dosljedan, Pizone, kad tražiš žito po novom zakonu protiv koga si bio“. Njemu Pizo odgovori: „Ne bih htio dopustiti da Ti moje (imanje) dobro dijeliš pojedininim, ali ako učiniš, tražiću svoj dio“. Ovim odgovorom jasno je izjavio ozbiljan i mudar muž, da

se zakonom, koji je Graho predložio, rasipa državna imovina.

4. Senat je odlučio neka se konzul Opimije brine da ne bi država pretrpjela kakvu štetu, a takva odluka nije se izdavala, osim u najvećoj opasnosti. K. Grah naoruža svoju družinu i zauzme Aretin. Zato konzul pozove narod na oružje i navali na Kaja, koji suzbijen, kad je skočio sa Dianina hrama, iščasti nogu te, kad su ga već skoro uhvatili Opimijevi stražari, pruži vrat robu, koji ubije gospodara i odmah zatim sama sebe povrh tijela gospodara. Konzul je bio obećao da će za Grahovu glavu platiti zlato: zato neki Septimulej kopljem probodenu Kajeve glavu donese i njemu bude isplaćena jednaka težina zlata. Kažu također da je on, pošto je prije probušio šiju i izvadio mozak, ulio olovo, da se što težom učini.

5. Kad je senat nakon ubistva Tib. Graha naredio konzulima da kazne one koji su pristajali uz Tiberija (pristaše), došao je neki Blozije, prijatelj Tiberijev, da moli za sebe navodeći taj uzrok da mu oprostite, što je toliko cijenio Graha, da je držao da treba sve učiniti, što on hoće. Nato reče Konzul: „Što, da je htio da zapališ Kapitolij, zar bi to bio učinio po njegovoj volji zbog tog srdačnog prijateljstva koje ističeš?“ „Nikada, kaže Blozije, ne bi on toga htio, ali da je htio, poslušao bih. Griješna je ta riječ jer nema nikakvog opravdanja grijeha, ako sagriješiš zaradi prijatelja.

XXIII. K. MARIJE.

1. K. Marije bio je niska roda i služio je kao novak u Hispaniji pod vodstvom Scipionovim. Osobito je bio drag Scipionu zbog izvanredne hrabrosti

i revne spremnosti na opasnosti i napore. Kad je Scipion htio pregledati kako se ko brine za svoga konja, našao je Marijeva konja zdrava i dobro njegovana, a tu je brižnost vojskovođa najviše pohvalio. Jednoga dana, kada je Scipio slučajno poslije ručka sa svojim prijateljima razgovarao i neko rekao, da li bi država imala, kad bi se šta Scipionu dogodilo, drugog koga sličnog zapovjednika, Scipio lako se dotakne Marijevog ramena i reče: „Možda ovoga.“ — Tom izjavom potaknut Marije zanese se za djela, koja je poslije izveo.

2. Marije, Metelov legat u Numidiji, optužujući ga postigne konzulat te bude izabran na njegovo mjesto. Rat s Jugurtom, što ga je započeo Metel, srećno završi. Jugurta pobjegne Getulima i njihovog kralja Boka pobuni protiv Rimljana. Marije pođe na Getule i Boka te ih potuče. S velikim naporom zauzeo je kulu, postavljenu na visokoj klisuri, gdje je bila kraljeva riznica. Boko, iznemogao od rata, pošalje poslanike Mariju moleći mir. Marije pošalje kralju Kvestra Sulu, koji nagovori Boka da Jugurtu preda Rimljanima. Jugurta je stoga svezan doveden Mariju, koji ga je u triumfu vodio pred kolima a poslije zatvorio u blatnu tamnicu. Kad je Jugurta ulazio u nju, pošto mu je skinuta odjeća, iskrivio je usta na smijeh i kao lud povikao: „Jao, kako je hladna vaša kupelj!“

3. Marije bude poslije numidske vojne ponova izabran za konzula i odrede mu rat protiv Cimbri i Teutona. Ovi novi neprijatelji, pobjegavši sa krajnjih granica Germanije, tražili su nova sjedišta. Istjerani iz Galije, prijeđu u Italiju. Tri rimska zapovjednika nisu suzbili prvu barbarsku navalu, ali Marije je najprije je dostigao Teutone pod samim podnožjem Alpa

i uništio ih u boju. Neprijatelji su držali dolinu i sredinu rijeke i zato Rimljani nisu imali vode. Nuždom povećana svečanost bila je uzrokom pobjede, jer Marije je rekao onima koji su bili u brizi zbog žeđe pokazujući prstom: „Junaci ste, eno ondje imaćete vode“. Poslije su se tako žestoko borili i nastao je takav pokolj, da Rimljani kao pobjednici nisu pili iz krvave rijeke više vode nego neprijateljske krvi.

4. Uništivši Teutone Marije je krenuo na Cimbri. Ovi su ušli u Italiju s druge strane i prešli rijeku Atezu, ne mostovima ili lađama, već zatrpanu nabacanim drvećem; njima se opre Marije. Nato su Cimbri poslali konzulu poslanike tražeći za sebe i za svoju braću polja, jer nisu znali za poraz Teutona. Kad ih Marije upita za koju su to braću govorili spomenuli su Teutone. Marije smijući se reče: „Ostavite vašu braću, oni drže od nas primljenu zemlju i vječno će je držati.“ Legati su mislili da im se ruga te su se stali prijetiti Mariju osvetom, čim budu stigli Teutoni. „Pa oni su ovdje, reče Marije i nedolikuje se da odavde odete. ako ne pozdravite svoju braću.“ Zatim zapovijedi da se dovedu svezani teutonski vođe, koji su bili zarobljeni u boju.

5. Kad su to čuli Cimbri, izađu iz tabora i pođu u boj. Marije je tako postavio bojni red, da je prašina letila neprijateljima u lice i oči. Nevjerojatno bude poražena ona množina Cimbri; priča se da je poubijano 180.000 ljudi. Nije bila slabija bitka sa ženama nego li sa muževima. jer one, ogradivši se kolima sa svih strana, visoko odozgo kao iz tornjeva borile su se kopljem i motkama. Ipak pobijedene pošalju Mariju poslanike moleći slobodu, a jer ju nisu postigle, potopivši i zadavivši svoju djecu izgošće zadavši si ili međusobno rane ili naprave od

svoje kose zamke i objese se o stabla ili kola. Kažu da se mogla vidjeti jedna, kako je objesila dva sina o svoje noge a sebe pak o jedno drvo.

6. U to vrijeme nastao je u Rimu prvi građanski rat. Kad je bio poslan Sula kao konzul protiv pontskog kralja Mitridata, ote mu tu vlast Marije i isposluje da bude izabran zapovjednikom na mjesto Sule. Tim potaknut Sula pođe s vojskom u Rim, osvoji ga oružjem, a Marija protjera. Marije se za neko vrijeme sakrio u močvari, ali bude ondje malo zatim uhvaćen i kako je bio go i zamazan bace mu remen oko vrata te tako bude izvučen i stavljen u tamnicu. K njemu pošalju roba da ga ubije, koji je bio po narodnosji Cimbar. Njega Marije zastraši dostojanstvom svoga lica. Kad je opazio da taj čovjek dolazi k njemu trgnutim mačem reče: „Zar ćeš se ti usuditi K. Marija ubiti?“ On zapanjen dršćući odbaci mač i pobjegne. Marija zatim izbave iz tamnice oni, koji su ga prije htjeli ubiti.

7. Marije se dočepa ladice na kojoj pređe u Afriku i prisprije na kartaško zemljište. Kad je tamo sjedio na samotnom mjestu, dođe k njemu liktor pretora Sekstilija, koji u to vrijeme upravljaše ovom provincijom. Marije očekivao je od ovoga, koga nije nikada uvrijedio, neku ulogu čovječnosti, ali liktor zapovijedi da mora otići iz provincije ako neće da bude kažnjen. Gledajući ga gnjevnim očima Marije nije ništa odgovorio. Stoga liktor njega upita, da li hoće što pretoru javiti. Marije mu reče: „Idi i javi da si vidio K. Marija gdje sjedi na razvalinama moćne Kartage.“ Dvostrukim izvršnim primjerom opomene ga o nestalnosti ljudskih stvari (sudbine), kad mu je stavio pred oči i propast vrlo velikog grada i propast vrlo slavnoga muža.

8. Kad je Sula pošao u rat sa Mitridatom, povratio se u Italiju Marije ogorčen više svojom nesrećom nego li ukroćen. S vojskom unišavši u Rim, opustoši ga pokoljem i plačkom. Sve plemiće protivne stranke kazni raznim vrstama smrtnih kazni. Pet dana i isto toliko noći trajala je ta sloboda svih opaćina. U to vrijeme doista se treba diviti izdržljivosti naroda rimskog. Kad je Marije predao kuće ubijenih da se plijene, nije se niko našao koji bi se ičega dotakao. Ta sućut naroda bila je kao neki tihi ukor Marijevoj okrutnosti. Napokon Marije skrhan starošću i napornima oboli i završi svoj život na ogromno veselje mnogih ljudi. Ako se mjere mane toga čovjeka s njegovim vrlinama, teško je reći da li je bio okrutniji neprijateljima u ratu ili građanima u miru, jer je državu, koju je hrabrošću svojom spasio od neprijatelja upropastio za vrijeme mira svojim slavohlepljem.

9. Marije je imao duh, koji je prezirao plemenite umjetnosti i nauke. Kad je zavjetovao hram „Časti“ od neprijateljskoga plijena, prezre odličnost tuđeg mramora i vještinu grčkih umjetnika, te ga dade sagraditi domaćim kamenom od rimskog graditelja. Prezirao je također grčku književnost, što je slabo koristila svojim učiteljima u hrabrosti. Također je on bio hrabar, zdrav i protiv boli otvrdnut. Kad su mu rezali na nozi grčne žile, zabranio je da ga vežu. No, da je bila žestoka i ljuta bol, sam je pokazao, jer nije htio pružiti liječniku drugu nogu, kad je zahtijevao, smatrajući da je veća bol od liječenja nego od same bolesti.

XXIV. L. LUKULO.

1. L. Lukulo bio je slavan čovjek umom, znanjem i hrabrošću. U Aziju je otišao kao kvestor i tom

provincijom upravljao je slavno kroz mnogo godina. Poslije bude izabran konzulom i poslan od senata u rat s Mitridatom gdje je učinio više nego što je iko mislio, jer se nije očekivala kakva vojvodska slava od njega koji je svoju mladost proveo u vještinama potrebnim za vrijeme mira, ali neka nevjerojatna veličina duha nije trebala školu iskustva. Čitav put proveo je dijelom u ispitivanju vještih ljudi, a dijelom u čitanju o slavnim djelima. Imao je nadalje neko čudnovato pamćenje događaja, a to je doprinijelo da je došao u Aziju kao savršeni vojskovođa, premda je iz Rima otputovao nevješt u vojničkim poslovima.

2. Lukul učini u tom ratu velika i znamenita djela. Mitridata je često na mnogim mjestima raspršio; pobijedio je Tigrana, vrlo znamenitog kralja u Armeniji, i završiti rat više nije htio nego što ne bi mogao, ali, inače u svakom pogledu hvalevrijedan i u ratu gotovo nepobjediv, bio je odviše odan pohlepi za novcem, za kojim je ipak samo zato težio, da ga poslije prosipa u raskošnosti. Stoga, kako je proslavio trijumf nad Mitridatom, počeo je živiti raskošno i mekoputno te plivati u besposlici i raskoši odbacivši svaku brigu. Sagradio je veličanstveno sa ogromnim troškom dvorce i za tu potrebu uznemirio i samo more. Na nekim mjestima zagradio je more, a na drugim pak probivši brda napustio je more u kopno radi toga ga je Pompej dosjetljivo nazivao Kserksom u togi, Kserkse, perzijski kralj, kad je napravio most na Helespontu, koji je porušila oluja i valovi, zapovijedi da se udari more trista puta bičem i okuje.

3. Lukul je imao dvorac vrlo lijep radi svojeg vidika i šetališta. Kad je Pompej došao onamo, prigovorio je samo to, da je ovaj stan doduše ljeti vrlo ugodan, ali da se čini je da za zimu manje

prikladan. Njemu na to reče Lukul: „Zar misliš, da sam ja manje razborit od lastavica, koje sa dolaskom zime mijenjaju prebivalište?“ Ljepoti njegovih dvorova odgovorio je i trošak za gozbe. Kad mu je jednom bio pripravljen umjeren ručak, kao za njega sama, izgrdio je kuhara i kad se je on izgovarao da nije morao pripremiti raskošnu gozbu, jer niko nije bio pozvan na ručak, reče mu ljutito Lukul: „Što govoriš, zar ti nisi znao da će danas Lukul ručati kod Lukula.“

XXV. K. JULIJE CEZAR.

1. K. Julije Cezar, rođen u veoma plemenitoj obitelji, izgubi oca u šesnaestoj godini. Mało poslije oženi se Kornelijom, čiji je otac bio neprijatelj Sulin i zato je Sula htio skloniti Cezara da ju ostavi; ali to nije mogao postići. Zbog toga Cezar, pošto su mu oduzeli imanje, i kad su ga tražili da ga ubiju, promjenivši odjeću uteče noću iz grada te bude premda je u to vrijeme bolovao od groznice prisiljen gotovo svake noći mijenjati skrovište. Uhvaćen tako od Sulina slobodnjaka jedva se spasio davši mu novaca. Napokon isposluje preko svojih rođaka oprost, premda se Sula dugo opirao. Kad je on odbio molbe najodličnijih ljudi, a oni se ipak uporno za nj zauzimali, napokon svladan reče, da će on, za koga toliko žele da bude spasen, biti jednoć na propast plemićkoj stranci, koju su oni zajedno s njime branili i da u njemu ima mnogo Marija.

2. Cezar poslije Suline smrti i svršetka građanskih nemira odluči otići na Rod, da u miru sluša Apolonija, najglasovitijega učitelja govorničtva u to vrijeme. Ali na putu bude uhvaćen od gusara, kod kojih ostane 40 dana. Kroz to čitavo vrijeme tako

se ponašao da su ga se gusari bojali i ujedno ga poštivali. Da u njih ne probudi nikakvu sumnju, jer su ga tako brižljivo čuvali, nije bio nikađ ni po danu ni po noći izuven. Međutim je razaslao prati-
oce i robove da sakupe novac, da se njime otkupi. Gusari su tražili 20 talenata, a on obeća, da će im dati 50 te pošto ih isplati, bude iskrcan na obalu, Cezar oslobodivši se pohita u Milet, jer je taj grad bio najbliži. Sakupivši ondje lađe navali noću na gusare, koji su se još zadržavali na onom mjestu i zarobi nekoliko lađa, druge potopi i gusare dobivši ih u svoju vlast kazni onakom kaznom kakvom im se često u šali prijetio dok je bio kod njih: dađe ih pribiti na križ.

3. J. Cezar pođe kao kvestor u Hispaniju. Kad je prelazio Alpe i kad su njegovi pratioci gledajući neko siromašno selo u šali između sebe raspravljali da li je ondje mjesto slave, reče Cezar ozbiljno, da voli ondje biti prvi nego u Rimu drugi. Tako pohlepan za gospodstvom, od djetinjstva je težio za kraljevskom vlasti i neprestano je imao u ustima stihove grčkog pjesnika Euripida:

Jer, treba li povrijediti pravdu, radi vlasti
Treba je povrijediti, u svemu drugom drži se svetosti.

Kad je došao u hispanski grad Gades opazivši sliku Aleksandra Velikoga, uzdahnuo je i zaplakao je. Kad su ga prijatelji pitali za uzrok rekao je: „Zar nije dovoljan uzrok tuge, što još ništa znamenita nisam učinio u dobi, kada je Aleksander već čitav svijet osvojio?“

4. Julije Cezar potrošio je svoju baštinu sticanjem naklonosti prostog naroda i časti, Pritisnut dugovima sam je govorio, da mu treba tisuću sestercija, a da

opet ne bi ništa imao. Na ovaj način postigao je konzulat, a kao drug bio mu je M. Bibul, kome se nisu svidale Cezarove osnove. Kad je nastupio službu predložio je Cezar zakon o diobi državnog zemljišta siromašnim građanima, ali se je senat protivio tom zakonu te Cezar iznese stvar pred narod. Drug njegov Bibul dođe na trg, da se protivi donošenju tog zakona, ali je nastala tolika buna, da su na konzulovu glavu izlili košaru punu gnoja i petrgali liktorska pruća. Bibul, protjeran sa trga od Cezarovih stražara, bio je prisiljen preostali dio godine zadržavati se kod kuće i ne polaziti više vijećnice. Cezar je međutim sam upravljao u državi po svojoj volji. Stoga su neki dosjetljivi ljudi govorili za ono, što se uradilo te godine, da nije učinjeno za konzula Cezara i Bibula, kako je bio običaj, nego za konzula Julija i Cezara nazivajući jednog konzula imenom i prezimenom mjesto dva.

4. Pošto svrši konzulat, upravljao je pokrajinom Galijom. Za devet godina zapovjedništva učinio je ovo: Galiju uredi na način rimske pokrajine; na Germane što stanuju preko Rajne, navali prvi od Rimljana sagrađivši most i veoma osjetljivo ih porazi; pobijedi Britane do tada nepoznate i naloži im podavanje poreza i talaca. Pričaju da je Cezar učinio u tom ratu osobita djela. Kad je jednom vojska naginjala na bijeg, istrgnu on iz ruku vojnika, koji je bježao, štit, potrči u prvi bojni red, i obnovi tako bitku. U drugom jednom boju uhvati za grkljan barjaktara, koji se dao u bijeg, odvuče ga na protivnu stranu i pokazujući desnicom na neprijatelja reče: „Kamo ti polaziš? Tamo su oni, s kojima se mi borimo.“ Tim činom ohrabrio je vojnike.

6. Jer je Cezar bio zabavljen u Galiji i da ne

ode ne svršivši rat, zahtijevao je da mu se dopusti premda odsutnu, po drugi put natjecati za konzulat; senat mu to ne odobri. Potaknut time povraća se u Italiju namjeravajući se osvetiti za nanešenu mu nepravdu. Osvojivši vrlo mnogo gradova uputi se u Brundizij, kuda se bili pobjegli Pompej i konzuli. U to vrijeme učini on djelo najveće smionosti. Iz Brundizija pređe u Dirahij za najveće zime usprkos nasuprot postavljenih lađa. Budući da su čete, kojima je zapovijedio da ga slijede, oklijevale i, jer je bio uzalud poslao po njih, ne podnoseći oklijevanja iziđu noću iz tabora, potajno se ukrca na ladicu i omota si glavu, da ga ne prepoznaju. More je šumilo od žestoka protivna vjetra. Ipak zapovijedi da se lađa odmah upravi na pučinu. Kad se je kormilar, gotovo zastrt valovima, uzmaknuo pred protivnom burom, reče mu Cezar: „Šta se bojiš. Cezara voziš!“

7. Zatim pođe Cezar u Tesaliju, gdje razbije Pompeja u boju kod Farzala. Idući u potjeru za njim dozna na putu, da je ubijen. Nato navijesti rat ubojici Pompeja Ptolomeju, koga je vidio, da i njemu sprema zasjedu. Pobjedivši ga pređe na Pont i navalj na Farnaka, Mitridasova sina, koji se bio pobunio, te ga za pet dana nakon dolaska, a četiri sata otkako mu dođe pred oči, potuče u jednom boju. Ovu brzu pobjedu označio je u triumfu među ostalim ukrasima natpisom od tri riječi: „dođoh, vidjeh, pobjedih!“ Cezara je doslije pratila posvuda njegova sreća; pobjedio je Scipiona i numidskog kralja Jubu koji su opet prikupljali ostatke Pompejeve stranke u Africi. Sinove Pompejeve nadvladao je u Hispaniji. Kao pobjednik bio je blag i oprostio je svima, koji su protiv njega digli oružje. Povrativši se u Rim pet puta je slavio triumph.

8. Svršivši građanske ratove bude Cezar izabran za uvijek diktatorom; te stane odveć preuzetno raditi. Kad su došli k njemu senatori, primi ih sjedeći i opomenut od jednoga da ustane, srdito ga ošinu pogledom. Kad mu je Antonije, Cezarov pratilac u svim vojnama i tada drag u konzulatu, sjedeći na zlatnoj stolici pred govornicom postavio krunu, kraljevski znak, nije izgledalo da je tim činom uvrijeđen. Stoga se protiv njega uroti više od šesdeset muževa i toj su uroti bili na čelu Kasije i Brut. Kad je Cezar 15. marta došao u senat i pošto je sjeo, opkole ga pod izlikom uslužnosti, a jedan od urotnika pristupi bliže k njemu tobože u namjeri da ga nešto zamoli i kad mu to on odbi, skine mu s oba ramena togu. Nato ga Kasije, dok je povikao „Pa to je nasilje“ rani malo ispod grla. Cezar uhvati Kasijevu ruku i ubode je pisaljkom, a kad je pokušao skočiti napred, bude drugiput ranjen. Kad Cezar opazi Bruta, koga je smatrao kao sina, kako srce na nj reče: „I ti, moj sine!“ Zatim opazivši da odasvud navaljuju na njega golim mačevima omota glavu togom te bude tako sa dvadeset i tri uboda proboden.

9. Cezar je bio visoka stasa, crnih i živahnih očiju, čelave glave, što je teško podnosio, jer je ta čelavost bila često izvržena šalama njegovih protivnika. Stoga od svih časti, koje mu je podijelio narod i senat, nije radije drugo primio ili upotrijebio nego pravo, da uvijek smije nositi lovorov vijenac. Da je bio vrlo umjeren i uzdržljiv od vina, ne poriču ni njegovi neprijatelji, stoga je kato običavo govoriti da je od svih jedini Cezar pristupio uništenju države trijezan. Bio je vrlo vješt u oružju i jahanju i podnosio je napore više nego što se može vjerovati. Na

maršu išao je kadšto naprijed na konju, a češće pješke gologlav, bila kiša ili sunce. Najdalja putovanja svladao bi nevjerojatnom brzinom, tako da je često pretekao svoje glasnike; nisu ga zadržavale rijeke, koje bi plivajući ili upirući se na naduvane mješine prelazio.

XVI. MARKO KATO UTIČKI.

1. M Kato pokazao je još kao dječak nepobjedivu duševnu snagu. Dok se odgajao u kući svoga ujaka Druza, došli su u Rim Latini, da traže građansko pravo. Popedije, prvak Latina, koji je bio Druzov gost, zamolio dječaka Katona, da petpomogne Latine kod svoga ujaka. Kato je postojanim licem rekao, da to neće učiniti. Premda su ga ponovno i češće nagovarali, ipak je ostao kod svoje odluke. Nato ga Popedije ponese u gornji dio kuće i zaprijetio mu se, da će ga odatle baciti, ako ne poslušati njihove molbe; nije ga mogao niti tim zastrašivanjem odvratiti od njegove odluke. Kaže se da je tada Popedije uskliknuo: „Čestitajmo si, Latini, da je ovaj tako malen, jer da je senator, ne bismo se smjeli ni nadati građanskom pravu“.

2. Kad je Katona vodio pedagog Suli da ga pozdravi i opazio u atriju krvave glave proskribovanih ljudi, prokleo je Sulinu okrutnost. Pokazao je da on misli isto tako, kao i drugi neki dječak, po imenu Kasije, koji je u to vrijeme polazio javnu školu sa Sulinim sinom Faustom. Kad je naime Fausto hvalio u školi proganjanje (proskripciju), što ih vrši njegov otac, i rekao, da će on to isto činiti, kad bude prema svojoj dobi mogao, taj njegov drug žestoko ga ošamari.

3. Znamenita je bila i vrijedna da se nasljeduje Katonova naklonost prema bratu. Kad su ga naime pitali, koga najviše od svih ljubi, odgovorio je: brata. Ponovno upitan koga najviše ljubi poslije njega, opet odgovori: brata, Kad ga upita po treći put, isto je odgovorio, dok nije onaj odustao od ispitivanja. S dobom rasla je i ta Katonova ljubav prema bratu; od njega se nije udaljavao i u svemu ga je slušao. Kad mu je bilo dvadeset godina, nikad nije ručao bez brata, nikad nije izišao na for i nikad nije bio pošao na put bez njega. Ipak je bila različita njihova ćud. Obojica su bili čestitog značaja, ali Katonova narav bila je ozbiljnija.

4. Kad je njegov brat, koji je bio vojnički tribun pošao u rat, Kato je dobrovoljno služio u vojsci, samo da ga ne ostavi. Dogodilo se poslije da je Katonov brat morao otputovati u Aziju i na putu obolio. Čim je to doznao Kato, premda je bijesnila žestoka oluja i nije bila pripravljena velika lađa, odjedrio je iz solunske luke s malenom ladicom samo sa dvojicom prijatelja i sa tri roba i napokon dođe protiv očekivanja gotovo progutan valovima. — Ali brata našao je mrtva. Predao se sav tuzi i plaču. Mrtvo tijelo pokopao je što je veličanstvenije mogao i dao je napraviti mramorni humak na svoj trošak. Zatim je namjeravao otploviti i na savjet svojih prijatelja, da ostatke brata stavi u drugu lađu, odgovorio je, da će prije ostaviti dušu nego njih, i tako je odjedrio.

5. Kato je bio poslan kao kvestor na otok Cipar, da skupi blago Kralja Ptolomeja, koji je za svoga baštinika odredio narod rimski. To je on uredio sa najvećom savjesnošću. Mnogo veća svota je primljena nego li se ko mogao nadati. Od prilike sedam hiljada

talenata ukrca na lađe i da izbjegne opasnosti brodoloma, priveže za pojedine posude, u kojima je bilo blago zatvoreno, koru od pluta dužaćkim konopcem da bi u slučaju, ako bude lađa potopljena, kova plivajući na površini pokazivali mjesta izgubljena novca. Katonu na dolasku izišao je u susret senat i malo ne sve građanstvo te je taj prizor bio sličan triumfu. Senat se zahvali Katonu i bude mu podijeljena pretura i izvanredno pravo da može gledati igre u grimiznoj haljini Kato nije htio primiti tu čast tvrdeći da je nepravedno dati mu ono, što se nikom drugom ne podjeljuje.

6. Kad je Cezar kao konzul predložio zakon pogibeljan za državu, Kato se jedini opre tome zakonu, jer su se ostali prestrašili. Cezar razlučen zapovjedi da se Kato ostrani iz vijećnice i baci u tamnicu, ali se on ne odreče slobode govora nego je i na samom putu u zatvoru raspravljao o tom zakonu i opominjao sugrađane da se opre onima koji takvo šta snuju. Katona su pratili žalosni senatori, od kojih jedan koga je Cezar izgrdio, što odlazi, dok još nije raspušten senat, reče: „Volim biti s Katonom u zatvoru nego s tobom u vijećnici!“ Cezar je očekivao, da se Kato ponizi smjernim molbama, ali čim je vidio da se uzalud tome nada, svladan stidom pošalje jednoga od tribuna, da pusti Katona.

7. Kato je bio pristaša Pompejeve stranke za vrijeme građanskog rata i, pošto bude pobijeđen, prevede ostatke vojske u Afriku s golemim poteškoćama na putu. Premda su mu vojnici nudili vrhovno zapovjedništvo, volio je ipak da se pokorava Scipionu kao blvšem konzulu. Kad je Scipion bio pobijeđen, pošao je u afrički grad Utiku, gdje opomene sina da pokuša zatražiti milost u Cezara. Sam pak poslije jela pođe

u šetnju, a zatim namjeravajući da legne, čvršće i duže zagrlji sina, te unišavši u spavaonicu mačem se sam ubi. Kad je Cezar čuo za smrt Katonovu, rekao je da je on (Kato) njemu zavidio na slavi, jer je za se prisvojio slavu spasivši Katona. Cezar je poštedito Katonovu djecu i njihovo očinstvo.

XXVII. M. TULIJE CICERO.

1. M. Tulijski Cicero rodio se od viteškog roda u Arpinu, volčanskom gradu. Jedan od njegovih preda imao je na vrhu nosa bradavicu, slična zrnju graška, i potom je dan nadimak Cic-ronovu plemenu. Kad su to neki izvrgli ruglu, reče Cicero: „Nastojću da taj nadimak pobijedi sjaj najodličnijih imena“. Kad je učio ona umjeća, kojima se mladenačka dob upućuje uljudnosti, njegov um se tako odlikovao, da su ga njegovi vršnjaci vraćajući se iz škole kući postavili u sredinu krao kralja i vodili ga kući; šta više i njegovi roditelji, potaknuti dječakovom slavom, dolazili bi u učionicu da ga vide. To je nekim ljudima prostoga i nenaobraženoga đaka smetalo, te su korili ostale dječake, što iskazuju toliku čast svojem saučeniku.

Tulijski Cicero pokazao je kao mladić svoju rječitost i slobodoumnost. Nekog Hrisogona, Subina slobodnjaka, žestoko je progonio, što je navaljivao na imetak građana uzdajući se u moć diktatora. Bojeći se zbog toga mržnje pođe Cicero u Atenu, gdje je revno slušao filozofa Antioha. Odavle pođe radi rječitosti na Rod, gdje je učio kod Molona, najboljeg govornika u to doba. Kad je on čuo Cicerona gdje govori, priča se da je proplakao, jer je unapred opazio, da će s ovim čovjekom Rimljani nadvladati. Grke slavom duha i rječitosti. Vrativši se u Rim bude

postavljen kvestorom u Siciliji. Ničija kvestura nije bila draža i slavnija. Kad je za velike nestašice poslao odanle mnogo žita u Rim, uvrijedio je u početku Sicilijance. Poslije pak, kad su upoznali njegovu tačnost, pravednost i prijaznost, iskazali su svojem kvestoru veće počasti nego ikada komu pretoru.

3. Cicero kao konzul uguši urotu Sergija Katiline osobitom odvažnošću, postojanošću i brižljivošću. Rasrdivši se pošto je u natjecanju za konzulat pretrpio poraz i obezumljen od bijesa odlučio je ubiti Cicerona i više plemenitih muževa, poklati senatore, zapaliti grad i oplijeniti državnu blagajnu. Ovu tako groznu zavjeru otkrio je Cicero. Katilina pobjegne od straha pred konzulom iz Rima k vojsci, koju je bio spremio. Njegovi drugovi budu pohvatani i u zatvoru ubijeni. Neki senator kaznio je sam smrću svoga sina. Mladić ugledan među svojim vršnjacima umom, znanjem: ljepotom pristao je uz Katilinino prijateljstvo s griješnom namjerom i žurio u njegov tabor; njega otac dovedena natrag sa pola puta dade ubiti grdeći ga ovim riječima: „Nisam te ja rodio za Katilinu, protiv domovine, nego za domovinu protiv Katiline“.

4. Katilina nije stoga odustao od započete stvari već polazeći s neprijateljskom vojskom na Rim bude s vojskom uništen. Tako su se žestoko borili, da nije niko preostao od neprijatelja. Gdje je ko u borbi uhvatio mjesto, ono je i pokrivao izgubivši život. Sam Katilina pao je daleko od svojih među onim lješevima, koje je on ubio. Najljepša smrt, da je tako pao za domovinu! Senat i narod rimski prozove Cicerona ocem domovine. To je ipak poslije pribavilo omrazu Ciceronu. Kad je otstupao od službe, zabrani mu neki narodni tribun govoriti pred narodom, što je bez preslušavanja osudio građane,

ali mu je dopustio izvršiti običnu zakletvu. Na to Cicero povišenim glasom reče: „Zaklinjem se da su država i grad Rim jedino mojim nastojanjem izbačeni.“ Tim se glasom povesele narodu rimskom i sam se zakune da je Ciceronova zakletva istinita.

5. Poslije nekoliko godina optuži Klodije Cicerona iz istog uzroka, što je dao pogubiti rimske građane. Senat se žalostan, kao u općoj žalosti, zavi u crno (promjeni odjelo). Cicero, premda je mogao braniti svoj život oružjem, volio je ostaviti grad nego da bude uzrok pokolja. Na odlasku ispratili su ga svi rodoljubi plačući. Žatim je Klodije predložio ukaz, da se Cicero progna. Njegovu kuću i vile dade spaliti. To nasilje ipak nije bilo dugotrajno. Naskoro bude Cicero pozvan u domovinu s velikom čežnjom svih staleža. Na povratku mu dođu svi u susret. Njegova kuća obnovljena je državnim novcem. Poslije je Cicero pristao uz Pompeja, ali mu Cezar kao pobjednik oprostio. Nakon ubijstva Cezarova, podupirao je Oktavijana, baštinika Cezarova, da se odupre Antoniju, koji je pustošio državu, ali ga je on poslije ostavio i izdao.

6. Kad je Antonije sklopio savez s Oktavijanom, odmah je proskribovao svog davnog neprijatelja Cicerona. Čuvši za to Cicero, pobjegne stranputicom u dvorac, koji je bio najbliži moru i tamo se ukrca na lađu, da prijeđe u Makedoniju. Kad je već bio prevaleo po morskoj pučini jedan dio puta, bacili su ga protivni vjetrovi natrag, a i sam nije mogao podnijeti ljuljanje lađe, te se vrati u svoj dvorac i reče: „Umrijeću u domovini, koju sam često spasio.“ Kad su ubrzo došli ubojice, premda su njegovi robovi bili spremni da se hrabro bore, sam zapovjedi, da se položi nosiljka u kojoj su ga nosili, i da mirno dopuste ono, što za-

htjeva nepravедna sudbina. Dok je provirivao iz nosiljke i pružao nepomično vrat, otkoše mu glavu. I ruke mu budu odsječene. Glavu odnesu Antoniju i postave je po njegovoj zapovijedi na govornici između dvije ruke. Fulvija, Antonijeva žena, koja je držala da ju je Cicero uvrijedio, uze rukama glavu, postavi je među koljena, izvuče jezik i probode ga iglom.

7. Cicero je bio dosjetliv i šaljive naravi, tako da su ga neprijatelji obično nazivali konzulskim lakrdijašem. Kad je opazio svoga zeta Lentula, čovjeka niska stasa, opasana dugačkim mačem, rekao je: Ko je moga zeta privezao za mač? Nekoj gospođi, koja se gradila mlađom nego što je bila i govorila da ima samo trideset godina, reče Cicero: „Istina je, jer to već slušam 20 godina“. Cezar, kad je umro drugi konzul posljednjeg dana mjeseca decembra, oglasi za konzula Kaninija u 7 sati za preostali dio dana. Kad su mnogi pošli da ovoga po običaju pozdrave, reče Cicero: „Požurimo se prije nego ostavi službu“. O istom Kaniniju pisao je Cicero: „Bio je taj Kaninije čovjek divne budnosti, jer nije za čitavoga svoga konzulata vidio sna“.

XXVIII. M. BRUTO.

1. M. Bruto bio je potomak onog plemena, koje je protjeralo Tarkvinijevce iz Rima. U Ateni je učio filozofiju a na Rodu govorničtvo. Njegov otac, koji je bio protivnik Suline stranke, bude po zapovijedi Pompejevoj ubijen. Zbog toga živio je Bruto s njime u velikom neprijateljstvu. Ipak je za građanskog rata pristao uz Pompejevu stvar, jer mu se činila pravednijom i zapostavio svoj bol koristi države. Kad je Pompej bio pobijeđen, Cezar pomilova Bruta i učini ga pretorom. Kad je poslije Cezar stao od oholosti prez

zirati senat i težiti za kraljevskom vlasti, narod nezadovoljan tadanjim stanjem tražio je osvetnika slobode. Napisali su neki ljudi pod kip Junija Bruta: „Kamo sreće da si živ!“ Ostatak su napisali pod kip samoga Cezara: „Bruto, jer se protjerao kraljeve, postao je prvi konzulom; ovaj, jer je protjerao konzule, postao je napokon kraljem“. — Napisano je bilo također na sudačkoj stolici M. Bruta: „Ti spavaš, Brutel“

2. Upoznavši volju naroda rimskoga, uroti se M. Bruto protiv Cezara. Dan prije, nego što je Cezar ubijen, Brutova žena Porcija, koja je znala za njegovu namjeru, zatraži brijača britvu tobože da si reže nokte i pošto joj je ova kao slučajno ispala iz ruku, sama se njom rani. Bruto dozvan vikom sluškinja u ženinu sobu stade je grditi, što je htjela obaviti posao brijača, ali mu Porcija potajno reče: „Nisam se ja slučajno ranila već namjerno, moj Brute, jer sam htjela iskušeti, da li bih imala do te srčanost umrijeti, ne pođu li ti za rukom namjere, kako želiš“. Kaže se da je Bruto čuvši te riječi podigao oči i ruke prema nebu i uskliknuo: „Kamo sreće da se mogu pokazati dostojnim mužem takve žene.“

3. Nakon ubijstvo Cezarova Antonije, pokazujući njegovu krvavu odjeću, uspalio je kao nekim bijesom narod protiv urotnika. Bruto stoga pobjegne u Makedoniju i ondje se stao boriti protiv Antonija i Pompeja, kod grada Filipa. Pobijeđen u borbi, povukao se noću na brežuljak, da ne dospije u neprijateljske ruke i tu je pružio jednom od pratilaca prsa da ih probode. Kad je Antonije opazio Brutovo tijelo, baci na nj svoj grimizni plašt, da se u njemu spali. Kad je poslije čuo da je ukraden, zapovjedi da se pronađe tat i kazni. Ostatke spaljenoga tijela dade otpremiti Brutovoj majci Servilije. Nije bila ista umjerenost Oktavijanova

prema Brutu; on je naime zapovjedio da se Brutu otkine glava i ponese u Rim, da se baci pod Cezarev kip.

XXIX. OKTAVIJAN CEZAR AUGUST.

1. Oktavijan, unuk Cezareve sestre Julije, izgubi oca u četvrtoj godini. Njega je posinio ujak, koga je pratio na putu u Hispaniju. Zatim ga pošalje u Apoloniju da se bavi naukom. Čuvši za ujakovu smrt, povrati se u Rim, uzme ime Cezara, skupi vojsku od isluženih vojnika i pođe u pomoć Decima Brutu, koji opsjedao u Mutini Antonija. Budući da su ga spriječili da uđe u grad i da o svemu obavijesti Bruta, slao je najprije pisma napisana na olovne pločice, koje su ronoci prenosili pod vodom. Za tu stvar upotrijebi poslije Golubove, koje je dugo zatvorene izglednio; privezao bi im o vrat pisma i puštao ih sa najbližeg mjesta na bedemima. Golubovi željni svijetla i hrane poletjeli bi na najviše zgrade, gdje bi ih Bruto hvatao, jer ih je bio privikao onamo dolijetati postavivši hrane na nekim mjestima.

2. Oktavijan dovrši matinski rat u dvije bitke; u jednoj od ovih vršio je ne samo dužnost vođe, nego i običnoga vojnika; kad je naime bio teško ranjem stjegonoša, uze stjeg na svoja leđa i ponese ga u tabor. Kad se je poslije izmirio s Antonijem i združio s njim svoje čete, pođe neprijateljski prema gradu, da osveti ubijstvo G. Cezara. Odanle pošalje četiri stotine vojnika senatu, da zatraži u ime vojske za njega konzulat. Kad je senat oklijevao, Centurion prvak poslanika, zabaci natrag plašt i pokazujući držak mača nije se ustručavao reći u vijećnici: „Učiniće ovaj, ako ne budete vi to učinili!“ Kažu da je Cicero

njemu odgovorio: „Ako tražite na ovaj način konzulat za Cezara, uzmite ga“. Ta izreka pribavila mu je kasnije propast, jer je počeo zavidjeti Cezaru cijeneći više slobodu.

3. Oktavije Cezar prisvojio je konzulat kada još nije imao dvadeset godina i objavio nove progone (proskripcije). Ovi progoni bili su daleko okrutniji od Sulinih. Nije poštudio ni mladahnu doba. Nekog mladića, po imenu Atilija, prisili Oktavijon da obuče muževnu togu, da ga proskribira kao odraslog. Atilije, kako je silazio sa kapitolija uz običajnu pratnju prijatelja, bude odmah uvršten u popis progonjenih (proskribiranih). Kad su ga prijatelji ostavili, nije ga ni majka natrag primila od straha. Dječak stoga pobjegne, te se neko vrijeme skrivaše po šumama, jer nije više mogao podnositi bijedu, iziđe iz skrovišta, oda se prolaznicima, koji ga ubiše. Drugi dječak također nedorasao, dok je išao u školu, ubijen je zajedno sa pedagogom, koji se bio postavio pred njega.

4. Oktavijan sklopivši savez s Antonijem progonio je ratom M. Bruta. Cezarova ubojicu. Taj rat završi u dva boja, premda je bio slab. U prvom boju otet mu je tabor i jedva se spase bijegom; a u drugom kao pobjednik pokaže se suviše okrutan. Protiv svakog vrlo odličnog zarobljenika postupao je okrutno dodajući kazni još i pogrdne riječi. Jednomu, koji je ponizno molio ukop odgovorio je, da će to biti u vlasti ptica i zvijeri. Bili su zajedno zarobljeni otac i sin. Budući da je Oktavijan htio samo jednome pokloniti život, zapovjedi da kockom izaberu koji će biti pošteđen. Otac, koji se ponudio da umre mjesto svoga sina, bude ubijen. Nije spasen ni sin, koji je svojevrijedno poginuo od boli. Oktavijan ne odvрати svoje oči od ovog žalobnog prizora, nego posmatraše obojicu kako umiru.

5. Oktavijan se ponovno zarati s Antonijem, jer se on razvjenčao s njegovom sestrom Oktavijom i oženio sa egipatskom kraljicom Kleopatrom, koja se s njime natjecala u raskoši i nasladama. Jednoć se ona hvalila da će kod jedne gozbe potrošiti 10.000 sesteracija. Kad joj je Antonije rekao da se to ne može dogoditi, priredi mu veličanstvenu gozbu, ali ne sa tolikim troškom, kako je bila obećala. Ismijavana zato od Atonija, zapovjedi da joj se donese posuda puna kiseline. Antonije isčekivaše što će na uraditi. Imala je ona na ušima najskupocjenije biserje, skine odmah jednu, koga rastopljena u kiselini popije. Spremala se da i drugi tako uništi, ali su ju sprečili.

6. Oktavijan se pobi s Antonijem u pomorskom boju kod Akcija u Epiru. Progoneći pobijedana Antonija na njegovu bijegu, dođe u Egipat, opsjedne Aleksandriju, kamo je bio pobjegao Antonije s Kleopatrom i brzo ju osvoji. — Antonije sjedeći na prijestolju, pošto je izgubio svaku nadu, zada si sam smrt. Kleopatra pak, koju je Oktavijan tako jako želio živu uhvatiti i sačuvati za trijumf, dala si je donijeti u košari između smokava zmiju i sama ju primakne ruci. — Čim je to doznao Oktavijan, zapovjedi da liječnici upotrijebe lijekove za ranu. Doveo je i Psile da isišu otrov, ali uzalud. Dao je da se zajednički sahrane mrtva Kleopatra i Antonije.

7. Napokon se Oktavijan pobijedivši neprijatelje sam dokopa vlasti i pokaže se blagim. Poslije ovoga bilo je u njemu sve puno blagosti i čovječnosti. Oprosti mnogima, koji su ga često uvrijedili, među kojima je bio Metel, jedan od Antonijevih zapovjednika. Kad je on prošao među zarobljenicima kao xprljav i blatan starac, prepoznao ga je njegov sin oji je bio Oktavijanov pristalica; on odmah skoč,

zagrli oca i ovako reče Oktaviju: „Moj otac je bio tvoj neprijatelj, a ja vojnik: jednako je on zaslužio kaznu, kao što ja nagradu. Stoga zapovjedi da ili mene zbog njega ubiju, ili da on živi radi mene. Promisli molim te, što od toga bolje pristaje tvom karakteru.“ Oktavijan, pošto je neko vrijeme oklijevao potaknut milosrdem, spasio je čovjeka, koji je bio njegov najgorčiji neprijatelj, poradi sinovljevih zasluga.

8. Oktavijan se povrati u Italiju i trijumfalno uđe u Rim. Pošto je dovršio ratove po čitavom svijetu, zatvori svojom rukom Janova vrata, koja su samo dvaput prije toga bila zatvorena: prviput za kralja Nume, a drugiput poslije prvog punskog rata. Svi su tada zaboravili na prošle nesreće i narod rimski uživao je veselje ondašnjeg mira. Senat je podijelio Oktavijanu najveće časti. Nazvali su ga „Augustom“ (Posvećeni) i njemu u čast bude prozvan mjesec Sekstilis istim imenom, jer je toga mjeseca bio kraj građanskih ratova. Rimski vitezovi slavili su njegov rođendan dva dana. Senat i čitav narod rimski jednoglasno mu podijeliše nadimak oca domovine. August plačući od veselja odgovorio je ovim riječima: „Postigao sam što sam želio i nemam više šta da želim, nego da uzmognem tu vašu jednodušnost vidjeti i u posljednem času svoga života.“

9. Diktaturu, koju mu je narod silno nudio, otkloni moleći na koljenima i bacivši togu sa ramena. Uvijek se prepao naziva „Gospodar“ i zabranio je naredbom da mu se daje taj naziv. Šta više, ne jedanput mislio je na uspostavu republike, ili razmišljajući da, ako on kao privatnik neće biti bez pogibli, a država da će biti povjerena samovolji više njih, zadržao je najveću vlast, ali je nastojao da se niko ne žali zbog novog

stanja. Dobro je također mislio i govorio o onima, za koje je doznao da su protivnici. Jednom nađe jednoga od unuka, gdje čita. Kad je dječak prestrašen sakrio pod odjeću svezak Cicerona, što ga je držao u ruci, uzme August knjigu i odmah mu je povрати natrag i reče: „Ovaj muž, moj sinko, bio je učen i rodoljubiv čovjek!“

10. Često je išao gradom pješke i najvećom je prijaznošću primao one, koji su njemu pristupili; stoga kad je neki čovjek, pružajući mu ponizno pismo, ruku čas pružio i opet ju natrag povukao od straha i poštovanja, reče mu August u šali: „Zar misliš da daješ as (novac) slonu?“ Jednom ga sretne stari vojnik, koji je bio pozvan na sud i zbog toga u opasnosti, te ga zamoli da mu pomogne. August odmah izabere jednog iz svoje pratnje za branitelja, da toga parničara preporučí. Nato je stari vojnik povikao: „Nisam ja, kad si ti bio u opasnosti u ratu kod Akcija, tražio zamjenika, već sam se sam za tebe borio“. Pokazao je također zarasle rane. August porumeni i sam pođe da ga zastupa.

11. Kad je August poslije pobjede kod Akcija ulazio u Rim, dođe mu među čestitarima u susret neki zanatlija držeći gavrana, koga je naučio govoriti: „Zdravo, Cezare, pobjedniče i zapovjedniče!“ August se začudi ljubaznoj ptici i kupi je za 20.000 numa. Drug zanatlijin, koga nije ništa zapalo od ove darežljivosti, uvjeri Augusta da on ima i drugog gavrana te on zatraži da se i taj donese. Kad su ga donijeli, izgovorio je riječi, koje bijaše naučio: „Zdravo, Antonije, pobjedniče i zapovjedniče!“ August se ništa ne razljuti, već samo zapovjedi, da učitelj gavrana podijeli dobivenu nagradu sa svojim drugom. Kad ga slično pozdravi papiga, zapovjedi da i nju kupe.

12. Potaknut ovim primjerom, naučio je neki cipelar gavrana jednakom pozdravu. Jer je slabo napredovao, često bi govorio ptici, koja nije odgovarala: „Trud i trošak je propao.“ Napokon je gavrana počeo izricati pozdrav. Kad ga je čuo August koji je prolazio mimo, odgovorio je: „Dosta imam takvih pozdravljača kod kuće!“ Nato gavrana nadoda i one riječi koje običavše slušati od gospodara kad se tužio: „Trud i trošak je propao!“ August se nasmije i zapovjedi da se kupi ova ptica za onoliko, za koliko nije dosada još nijednu kupio.

13. Heki siromašni Grk običavoše pružati Augustu počasni epigram, kad bi on silazio iz carske palače. On je to često učinio bez uspjeha, a August videći da će on ponovno učiniti, napiše svojom rukom na artiji kratki grčki epigram i pošalje ga Grku, koji je k njemu polazio. Ovaj ga čitajući počeo hvaliti i diviti se koliko glasom, toliko licem i pokretom. Kad je poslao pristupio kočiji, u kojoj se vozio August, spusti ruku u siromašnu kesu i izvadi nekoliko denarija da ih dađe vladaru; ujedno je rekao, da bi bio više dao, da je imao. Svi su se nato nasmijali, a August pozove Grka i zapovjedi da mu se isplati velika svota novaca.

14. August bi se odazvao pozivu gotovo svakog čovjeka. Kad ga je neki čovjek dočekao dosta stidljivim i običnim, ručkom, prišapnuo mu je samo: „Nisam mislio, da sam ti tako pouzdan prijatelj“. Kad je jednoć ručao kod nekog Poliona, razbije jedan od robova kristalnu posudu. Da ne umre običnom smrću, zapovjedi Polia da ga odmah odvedu i bace grubevima koji su se nalazili u ogromnom ribnjaku. Dječak se izbavi iz ruku i uteče se Cezaru; nije se kratko umrijeti, nego je samo molio da ne bude hra-

na ribama. Augusta dirnu taj novi način okrutnosti te uzme u zaštitu nesretna roba. Jer nije postigao oprostjenje od okrutna čovjeka, zapovjedi da se donesu kristalne posude i njih sve svojom rukom razbije. Naloži da roba puste na slobodu i da se ribnjak ispuni.

15. August je provodio bolestan nemirne noći u nekoj vili, jer su mu sove pjevanjem prekidale san. Kad je izjavio da silno želi da se oslobodi ovog došadivanja, jedan vojnik vrlo vješt u lovu na ptice, pobrine se da uhvati sovu i donese je živu Augustu nadajući se golemoj nagradi. August zapovjedi da mu se dade hiljadu numa, ali se on, držeći da je nagrada premala, usudi izjaviti: „volim da živi, te ispusti pticu. Cezar je imao povoda da se ljuti i moći da se osveti, ali ipak ravnodušno podnese tu uvredu i dopusti da čovjek ode nekažnjen.

16. August nije lako sklapao prijateljstva, ali sklupljeno držao je stalno. Osobito pouzdan prijatelj bio mu je rimski vitez Mecenat, koji upotrijebi taj ugled, koji je imao kod vladara, tako da je koristio svima kojima je mogao, a škodio nije nikome. Bijaše izvanredna njegova vještina i sloboda u smirivanju Augustava duha; kad bi ga vidio rasrđena. Jednoć je August sudio i izgledalo je da će mnoge osuditi na smrt. U to vrijeme bio je ondje Mecenat koji nastojao da se progura kroz gomilu ljudi, koji su naokolo stajali, da bude bliže sudačkoj stolici. Jer je to uzalud pokušao, napiše na pločicu ove riječi: „Ustani već jednom, krvniče.“ I tu pločicu dobaci Augustu. Kad ju je August pročitao, odmah ustane i niko nije bio osuđen na smrt.

17. August je stanovao u običnoj kući, koja nije

bila osobita ni svojom prostranošću ni uređajem i ostao je u istoj sobi više od 40 godina i zimi i ljeti i njegovo pokućstvo bilo je jedva kao kakvog privatnika. On je ipak tako uređio Rim, koji nije našao dosta urešen prema moći države, da se s pravom dičio, da ga ostavlja mramorna, a primio ga je od opeka. Rijetko je nosio drugu odjeću osim ono što mu je napravila žena, sestra, kći i unuke. Obuća mu je bila povioka, da bi izgledao višim nego što je bio. Hrane je trebao malo i to obične: najviše je volio crni kruh, malene ribice i zelene smokve.

18. August nije više spavao od sedam sati i to ne bez prekida nego tako, da se u tom vremenskom razmaku triput ili četiriputa probudio. Ako nije mogao natrag zadobiti prekinuti san, dozvao bi čitače dok ponovno ne zaspi. Kad je čuo da neki senator, premda ga je tištio dug, običava čvrsto i krepko spavati, kupio za veliku cijenu njegovu perinu, a onima koji su se tome čudili reče: „Treba imati za dobar san perinu, u kojoj je mogao spavati čovjek koji je bio toliko dužan“.

19. Poljske vježbe s konjima i oružjem napusti odmah poslije građanskih ratova i prijeđe na igru s loptom i mješčićem. Naskoro bi, da se razonodi, čas ribario udicom, a čas bi se igrao kockom i orasima sa malenim dječacima, ljupkim po izgledu i brbljivosti, koje bi odasvud sakupljao. Mnogo se zabavljao kockanjem, što se smatralo za njegovu manu. Napokon mu oslabi zdravlje te pođe u Kampanju, gdje si oporavi u miru duh a nije se ondje uzdržao ni od bilo kakve vrste veselja. Zadnjeg dana svoga života zatraži ogledalo i zapovjedi da mu se uredi kosa a prijatelje koji su oko njega stajali upita, da li je do-

sta zgodno odigrao ulogu u životu; dobacio je i
obični zaglavak: „Podignite buku i svi vi veselo po-
vlađujte.“ Umro je u Noli u sedamdeset i šestoj
godini života.

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DRA VUK" TUZLA

J.U. NARODNA I UNIVERZITETSKA
BIBLIOTEKA "DERVIŠ SUŠIĆ" TUZLA